

Fotod: Sandra Urvak
Joonised: Pille Paalam

SISUKORD

SILMUSKUDUMINE	5
SILMUSTE LOOMINE	6
Algsilmus	6
Ülesloomine ühe lõngaga	6
Pöidlaga loomine	7
Ühe ja kahe lõngaga kootud äär	8
Kalasabaline värviline äär	8
Ristipidine silmuste loomine kahe lõngaga	9
Lõngade vahetusega ristipidine loodus	9
Etnograafiline loodus	10
PÕHISILMUSED	11
Parempidine silmus	12
Parempidine koepind	12
Pahempidine silmus	13
Pahempidine koepind	14
Kudumata silmuse tõstmine vardalt vardale	15
Parempidine keerdsilmus	15
Pahempidine keerdsilmus	16
PITSKOED	16
Õhksilmuse moodustamine	16
Kahandus kaldega paremale	17
Kahandus kaldega vasakule	17
Kaks silmust kootakse parempidi keerus kokku	18
Kaks silmust kootakse pahempidi kokku	18
Kaks silmust kootakse pahempidi keerus kokku	18
Kolm silmust kootakse parempidi kokku	18
Kolm silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku	19
Kolm silmust kootakse ümbertõstmisega kokku	19
Kolm silmust kootakse parempidi keerus kokku	19
Viis silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku	19
Lõngajooks töö paremal poolel	20
Kahe silmuse vahelt ühe silmuse juurde kasvatamine	20
Ühest silmusest kahe silmuse kudumine	21

Ühest silmusest kolme või mitme silmuse kasvatamine	21
Kolmest kokkukootud silmusest kolme silmuse kudumine	22
Silmus üle kahe silmuse	22
Pikk silmus koepinnal	22
Ringkoe alustamine heegeldades	24
NUPPUDE KUDUMINE	25
Mustikamuster	25
Vaarikamuster	26
Madal nupp	26
Mähitud nupp	27
Lõngakeerdudest nupp	27
Korjatud nupp	28
Suur nupp	29
PATENTKOED	29
Paarissilmus	30
Täispatentkoe tagasirea kudumine	30
Vörkpatent	30
VIKKELKUDE	32
Vikkel paremale	32
Vikli eest mööda	32
Vikkel vasakule	33
Vikli ette tõstmine	33
PALMIKKOED	35
Kaheharulise palmiku kudumine	35
Kaheharulise palmiku kudumine 3+3 silmusega	36
Kolmeharulise palmiku kudumine	36
Neljaharulise palmiku kudumine	37
LAPILISED KOED	39
Põiklapilise koe kudumine	39
Lapiline kudumine ringkoes	41
KIRJAMINE	42
ROOSIMINE	44
NARMASKOED	46
Üksikute narmaste kudumine töö pahemale poolele	47
Üksikute narmaste kudumine töö paremale poolele	48

Narmarea kudumine	48
Kahevärviliste narmastega ristipidine loomine	49
Keerukorraga narmarea kudumine	50
NÖÖRKOED JA VITSAD	50
Ümber varda võetudkeerdudest nöörkude	51
Ümber silmuste tõstetud keerdudega nöörkude	52
Kirju nöör	52
Keerukordade kudumine	53
Kahevärviline keerukord ehk Kihnu vits (<i>kerd</i>)	54
Tagid ja nupud	55
Vitsa kudumine	55
Kirju vits	56
SILMUSKUDUMISE ALLIKAD	57

SILMUSKUDUMINE

Silmuskoes jookseb lõng looklevalt ja moodustab igal real silmuseid, mis on ühendatud eelmise ja järgmise rea silmuste külge. Silmuseline kude annab tekstiilile suurema pehmuse ja elastsuse. Kootakse kahe vardaga edasi-tagasi ridadena või viie vardaga ringkoes. Mõlema kudumisviisi puhul võib kasutada ka ringvardaid. Varraste jämedusest oleneb koe tihedus.

Kudumisel vaja mineva silmuste arvu määramiseks tuleks kududa tööproov: loo vardale 20 silmust ja koo 10–15 rida. Villasest lõngast tööproov tuleks aurutada (sünteeilisi lõngu ei aurutata, piisab kergest niisutamisest), vormida pikkust ja laiust veidi venitades ning määrata joonlaua või mõõdulindi abil vajalik silmuste ja koeridade arv 5 cm-l (joonis 1).

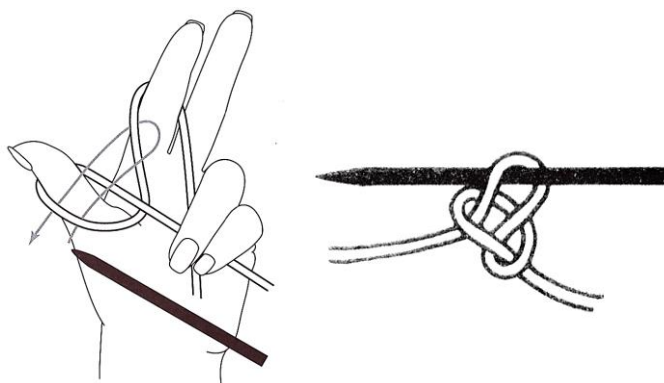
Eseme kudumiseks vajalik silmuste arv = eseme laius või ümbermõõt x silmuste arv tööproovi 5 cm-l : 5. Ühtlasi saadakse nii ettekujutus koe tihedusest ja mustrist.

Joonis 1. Silmuste määramine tööproovil.

SILMUSTE LOOMINE

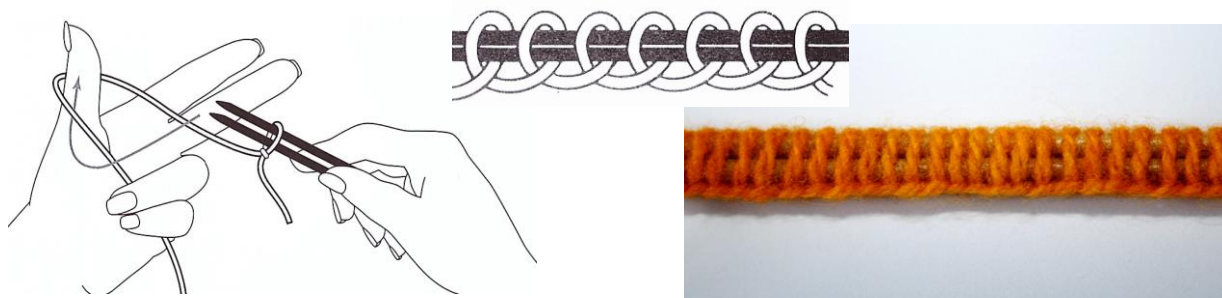
Kudumistööd alustatakse silmuste ülesloomisest. Silmuste loomine (etnogr *loodus*, *luodus*) on töövõte, mille abil tehakse vardale esimese rea silmused, mis jäävad kohe alumiseks ääreks. Silmused luuakse ühele või kahele kõrvuti olevale vardale. Ühele vardale luues ei tõmmata lõnga väga tugevasti kinni, kuna see takistaks hiljem silmuste läbikudumist. Kahele vardale luues tõmmatakse lõng pingule, et koe äär jääks ühtlaselt tihe. Kui vajalik arv silmuseid on loodud, tõmmatakse teine varras silmustest välja. Nüüd muutuvad silmused lõdvemaks ja kududa saab takistusteta. Silmuste loomisel kasutatakse üht või kaht kõrvuti asetsevat lõnga.

Joonised 2a ja 2b. Algsilmuse ehk jooksva aasa loomine.

Algsilmus moodustatakse paremas käes olevale vardale või varrastele (joonis 2a). Lükka varras enda poolt põidlal olevasse aasa, haara nimetissõrmel olev lõng ja too põidla-aasast läbi. Lase aas põidlalt maha ja tõmba kinni (joonis 2b).

Ülesloomine toimub ühe lõngaga. Võta paremasse kätte kaks varrast, millele lõng on kinnitatud jooksva aasana (joonis 2b). Seejärel vii vardad peo poolt põidlaotsa suunas põidla-aasast läbi, tõsta aas üle põidla ja tõmba silmus kinni. Pärast seda võta lõng uuesti põidlale ning järgmised silmused loo sama võttega (joonised 3a, 3b ja 3c). Silmuste loomist põidlaga kasutatakse siis, kui töö käigus on vaja uusi silmuseid kas eseme äärde või keskele juurde kasvatada (näiteks põidlaava moodustamisel).

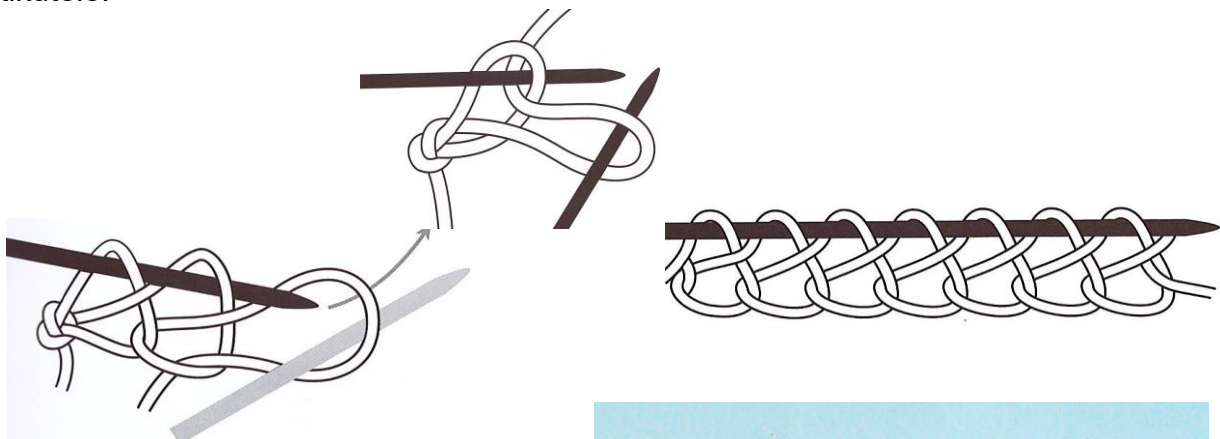
Joonised 3a, 3b, 3c. Silmuste loomine põidlaga.

Pöidlaga loomist võib teha ka mitmevärvilisena. Selleks kinnita kahekordselt võetud (kahes värvitoonis) lõng jooksva aasaga varrastele, seejärel võta üks lõng pöidlale ja loo varrastele silmus. Teine silmus loo sama võttega teist värvi lõngast. Jälgi, et lõngad omavahel ei ristuks, vaid et üht värvi lõng jääks kogu tööol varraste ette ja teist värvi lõng varraste taha. Viimane silmus loo kahekordselt võetud lõngaga (joonised 3d ja 3e). Selline loodus sobib hästi kahekordsete koepindade ülesloomiseks.

Joonised 3d ja 3e. Silmuste loomine pöidlaga.

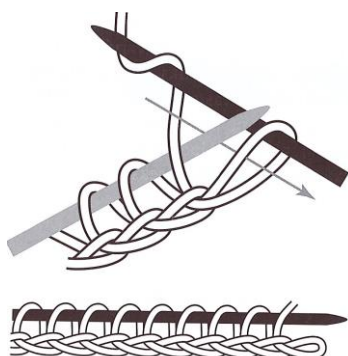
Vasakusse kätte võetakse varras, millele on jooksva aasana loodud üks silmus. Koo aasast parempidine silmus, mis jääb esialgu paremale vardale (joonis 4a). Seejärel pista vasak varras paremal vardal olevast silmusest läbi nii, et varda otsad jäävad ühte suunda (joonis 4b), ja koo paremale vardale kohe uus parempidine silmus. Vasak varras pista taas parema varda silmusest läbi, koo järgmine parempidine silmus jne (joonised 4c ja 4d). Ühe lõngaga loodud äär venib hästi ning seetõttu on see iseloomulik Haapsalu pitskoes rätikutele.

Joonised 4a, 4b, 4c ja 4d. Silmuste loomine ühe lõngaga.

Ühe ja kahe lõngaga kootud äär

Paremasse kätte võetakse varras, millele on kinnitatud jooksva aasaga lõng. Vasakusse kätte võetakse teine varras, sama käe sõrmel on ka lõng, mida hoitakse tavalises kudumisvõttes. Tõsta vasaku käe sõrmega lõng vasakule vardale, parem varras vii teise varda alt taha, keera lõng päripäeva ümber varda otsa, too paremal vardal olevast silmusest läbi ja tõmba vardale kinni (joonis 5a). Korda töövõtteid (joonis 5b ja 5c). Vasakule vardale jääb aas. Paremal vardal on alati ainult üks silmus, mis peab olema pikem, kuna siis on kergem lõnga sellest läbi tõmmata. Kootud äär ei veni, mistõttu tehakse selle töövõttega ka nööpauke.

Joonised 5a, 5b, 5c. Ühe ja kahe lõngaga kootud äär.

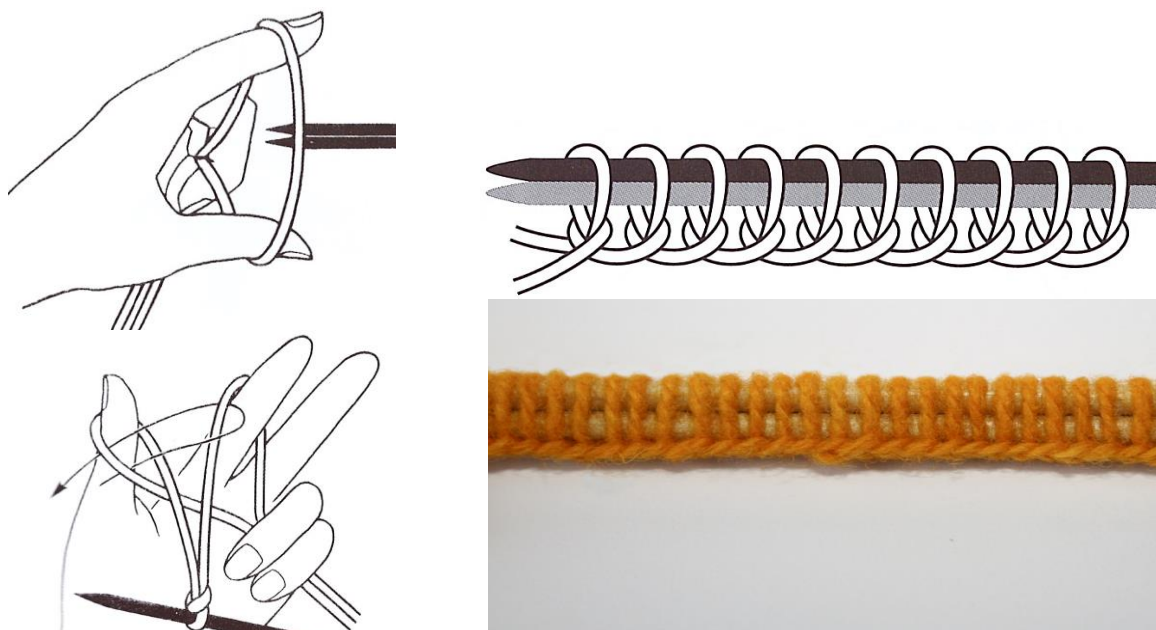
Kalasabalise värvilise ääre saab, kui ülesloomine toimub kahe eri värvi lõngaga (joonised 5d, 5e ja 5f). Lõngu vahetatakse ühes suunas ja vastupäeva. Alustuseks seo mõlemat värvi lõngad (oranž ja valge) omavahel kokku ning loo oranži lõngaga paremale vardale silmus. Seejärel vii valge lõng üle vasaku varda ja too parema vardaga oranžist silmusest läbi. Valge silmus tõmba kinni oranži lõngaga. Pärast seda jääb valge lõng vasaku varda alla. Oranž lõng vii valge lõnga alt ringi vasakule vardale ja too seejärel parema vardaga valgest silmusest läbi. Tõmba oranž silmus valge lõngaga kinni. Nii luuakse vasakule vardale vaheldumisi oranž ja valge silmus.

Joonised 5d, 5e ja 5f. Ühe ja kahe lõngaga kootud äär.

Ristipidine silmuste loomine kahe lõngaga

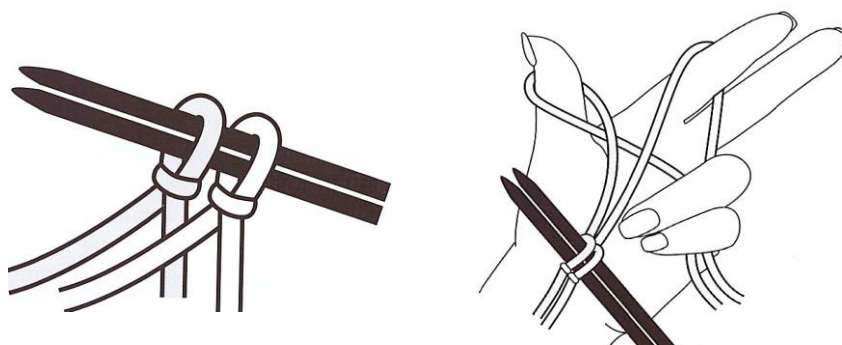
Kerast võetakse ots, mis on koeäärest neli korda pikem. Vasaku käe põidlale võetakse lühem ja sõrmele kerapoolne lõng. Silmuste loomise käigus kinnitub lõng varrastele kahe töövõttega (joonised 6a ja 6b). Tõsta põidla ja sõrmede vahel olev lõng paremas käes oleva kahe paralleelse vardaga üles, vardaotsad suuna põidlal olevast aasast läbi ja tõmba sõrmel olev lõng aasast välja. Seejärel tõmba põial aasast välja, võta lõng uuesti põidlale ja tõmba silmus kinni. Korda töövõtteid. Seda loomisviisi kasutatakse väga palju, näiteks luuakse silmuseid ristipidiselt nii kinnaste kui ka sokkide kudumisel.

Joonised 6a, 6b, 6c ja 6d. Ristipidine silmuste loomine kahe lõngaga.

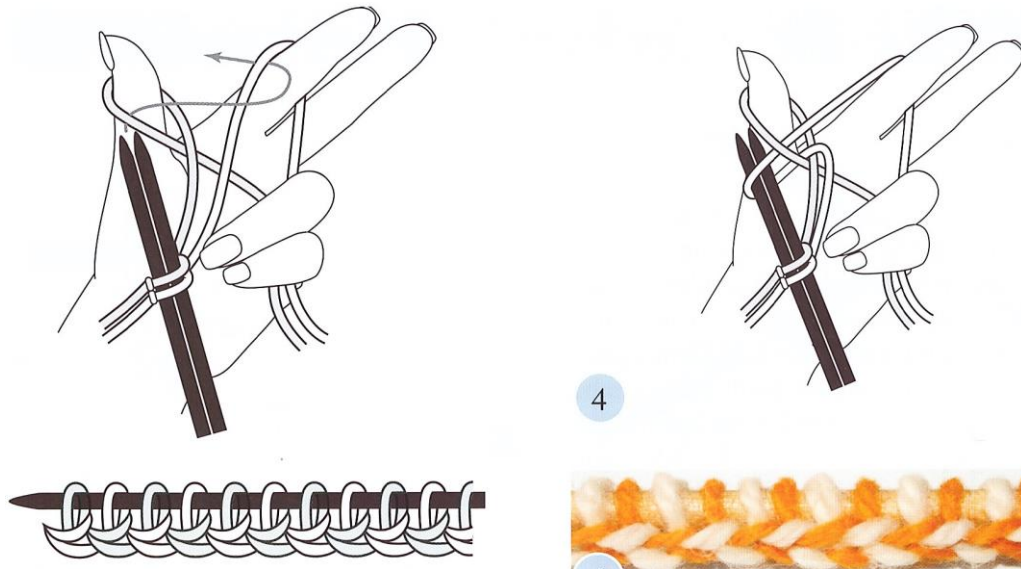
Lõngade vahetusega ristipidine loodus

Loomise tulemuseks on kahevärviline koeserv. Loo kahele vardale kummagi lõngaga eraldi jooksev aas (joonis 7a). Seejärel võta lõngad vasakule käele nii, et oranži värvi lõng jookseks ümber põidla ja valget värvi lõng ümber nimetissõrme (joonis 7b).

Joonised 7a, 7b. Lõngade vahetusega ristipidine loodus.

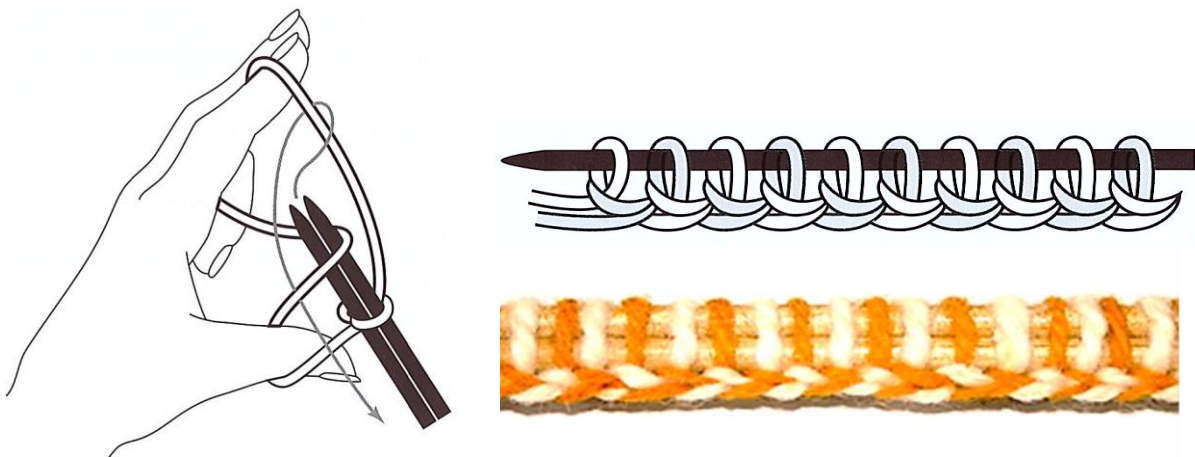
Suuna vardaotsad pöidla-aasa vahelt läbi ja haara sõrmelt lõng (joonis 7 c). Too sõrmel olev lõng läbi pöidla-aasa (joonis 7d) ning võta põial aasast välja. Tõmba silmus varrastele kinni. Seejärel vaheta lõngu – võta sõrmelt lõng pöidlale ja vastupidi ning korda samu töövõtteid (vahetamisel vii pöidla lõng üle sõrmel oleva lõnga). Iga järgmise silmuse loomise järel vaheta pöidla lõng üle sõrme lõnga (joonised 7e ja 7f).

Joonised 7c, 7d, 7e ja 7f. Lõngade vahetusega ristipidine loodus.

Etnograafiline loodus

Ülesloomine toimub kahe värvilise lõngaga, tunnuseks on silmuselise serva suund paremalt vasakule (joonised 8a ja 8b). Soovitav on võtta peenemad vardad. Kinnita lõngad jooksva aasaga vardale. Võta lõngad kätte nii, et üks neist jookseks üle nimetissõrme ja teine üle pöidla (joonis 8c). Pööra vasak käsi käeseljaga enda poole ning vii varras suunaga paremalt vasakule pöidla lõnga alt läbi. Haara nimetissõrmel olev lõng suunaga ülevalt alla, too pöidla-aasast läbi ning tõmba silmus kinni. Seejärel vaheta eri värvi lõngad sõrmedel nii, et lõng, mis enne oli pöidlal, liigub nüüd nimetissõrmele. Lõngu vahetatakse iga loodud silmuse järel ühte pidi ja alati nii, et nimetissõrmel olnud lõng läheb pealtpoolt. Ringkoe korral on soovitav kududa esimene ring parempidiste keerdsilmustega, sest siis jääb servasilmuste võõt ilusam. Kirju loodusega kootakse nii Kihnu kui ka Muhu kudumeid.

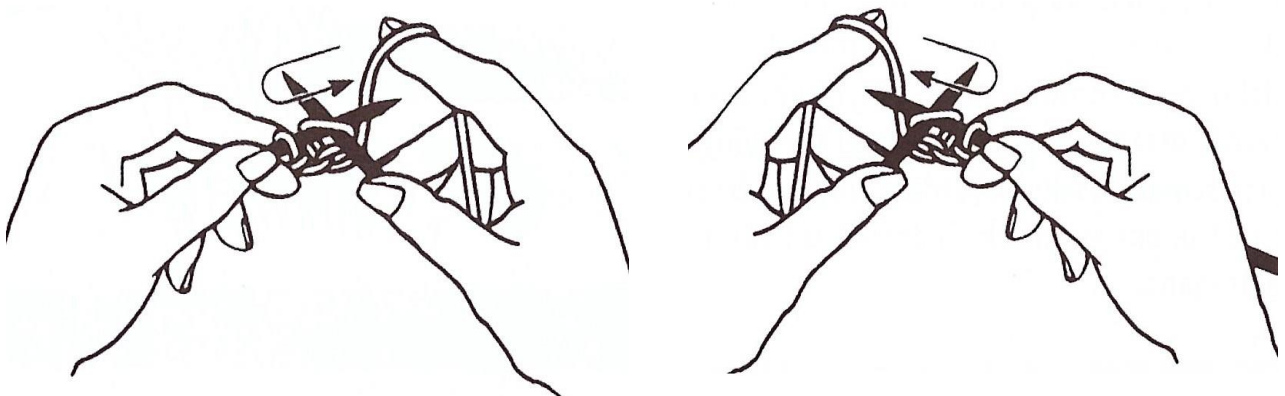

Joonised 8a, 8b ja 8c. Etnograafiline loodus.

PÕHISILMUSED

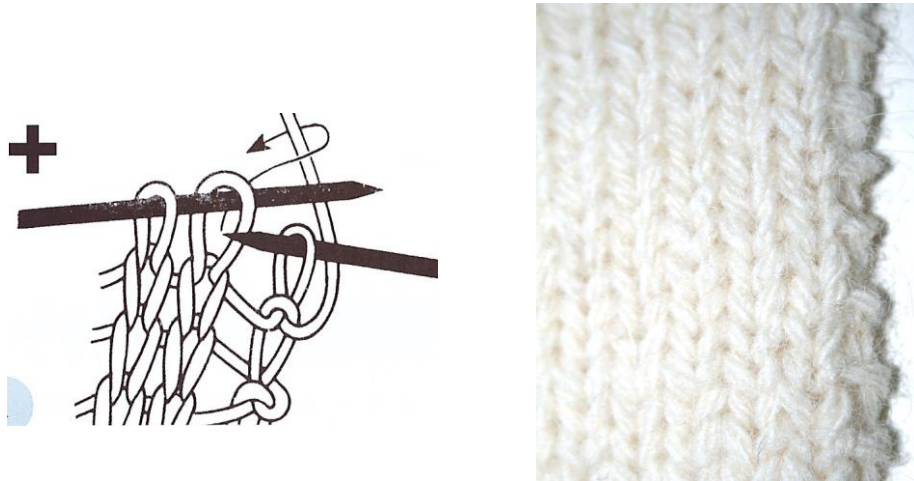
Kudumise põhielemendid on parem- ja pahempidised silmused, samuti parem- ja pahempidised keerdsilmused. Tähtis on, et omandataks õiged kudumisevõtted ja teataks, kuidas erinevate silmuste korral lõng varda ümber keerdub, sest sellest oleneb silmuste asend vardal.

Kahe lõngaga kududes oleks otstarbekas hoida üht lõnga parema käe nimetissõrmel (joonis 9a) ja teist lõnga vasaku käe nimetissõrmel (joonis 9b). Lõnga hoidmine vasakul käel on lihtsam, seetõttu sobib see enamikule kuduajatele. Kudumisevõtete jooniste esitamisel arvestatakse lõngahoidjana tavaliselt vasakut kätt.

Joonised 9a ja 9b. Lõnga hoidmine sõrmel.

Edasi-tagasi kudumisel nimetatakse varda esimest ja viimast silmust **ääresilmuseks** (tingmärk on +). Rea alguses tõsta ääresilmus kudumisvardale pahempidise kudumisvõttega, aga ilma kudumata. Kui lõng asub ääresilmuse vardale tõstmise ajal varraste taga, jääb äär **sõlmeline**. Rea lõpus koo ääresilmus alati parempidi. Kudumisel on ääresilmuseid alati kaks korda vähem kui kudumisridu. Nii ei veni kudumi ääred välja.

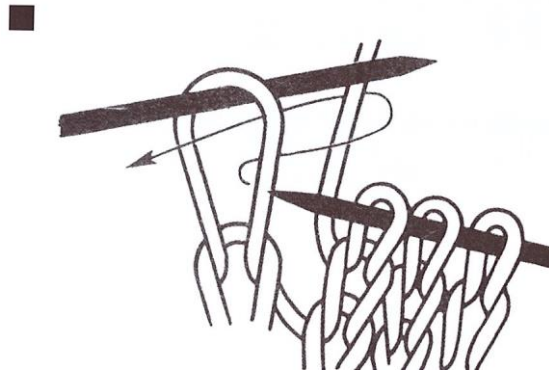
Joonised 10a ja 10b. Sõlmelise koeääre kudumine.

Silmuselise koeääre kudumisel viiakse lõng pärast ääresilmuse kudumisvardale tõstmist ääresilmuse eest varraste taha. Silmuselist koeäärt võiks kududa siis, kui ääresilmustest on vaja hiljem uusi silmuseid välja kududa.

Joonised 11a ja 11b. Silmuselise koeääre kudumine.

Parempidise silmuse kudumisel asub lõng kudumisvarda taga ning läheb üle vasaku käe nimetissõrme. Paremas käes olev varras pista eestpoolt varda alt (suunaga vasakult paremale) vasakul vardal olevast silmusest läbi. Seejärel haara kudumisvarda otsaga varda taga sõrmel olev lõng (suunaga paremalt vasakule) vardale ning tõmba silmusest läbi uueks silmuseks. Läbikootud silmus lase vardalt maha.

Joonis 12. Parempidine silmus.

Parempidise koe saamiseks tuleb kahel vardal kududes kududa üks rida parempidiseid, teine rida (tagasirida) aga pahempidiseid silmuseid. Ringsel kudumisel kootakse ainult parempidiseid silmuseid.

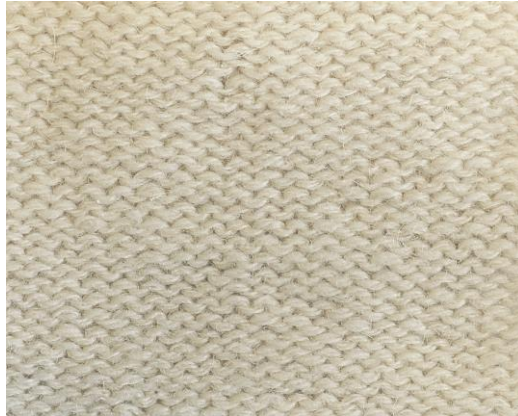
Joonis 13. Parempidine koepind.

Pahempidise silmuse kudumisel asub lõng varda ees. Pista paremas käes olev varras lõnga tagant (suunaga paremalt vasakule, otsast sisse) vasakul vardal olevast silmusest läbi, nii et parema käe varras jääb vasaku käe varda ette. Haara vardaotsaga sõrmel olev lõng (suunaga ülevalt alla) vardale ja tõmba silmusest läbi vasaku varda taha uueks silmuseks. Läbikootud silmus lase vardalt maha.

Joonis 14. Pahempidine silmus.

Pahempidise koe puhul kootakse kahel vardal kududes üks rida pahempidiseid, teine rida parempidiseid silmuseid. Ringkudumisel kootakse ainult pahempidiseid silmuseid. Nii saadakse pind, mille ühel poolel on pahempidiline, teisel poolel aga parempidiline kude.

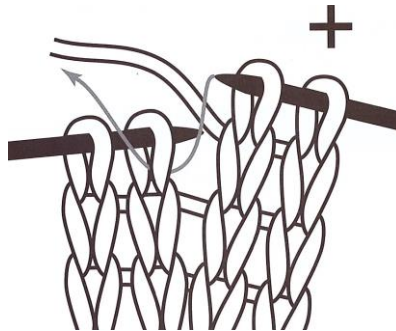

Joonis 15. Pahempidiline koepind.

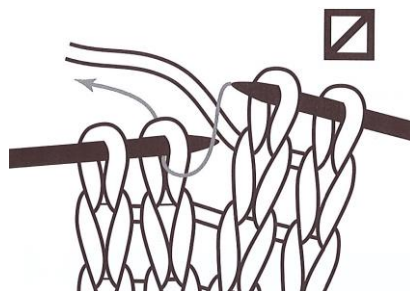

Joonised 16, 17, 18 ja 19. Parem- ja pahempidiste koepindade näited.

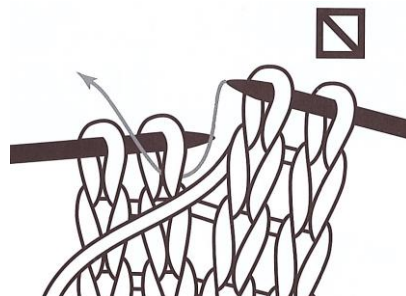
Lisaks ääresilmusele, mis tõstetakse vardalt vardale samuti ilma kudumata, kasutatakse erinevates koetehnikates veel mitut silmuse **vardalt vardale tõstmise** võtet:

Joonis 20. Kudumata silmuse tõstmine.

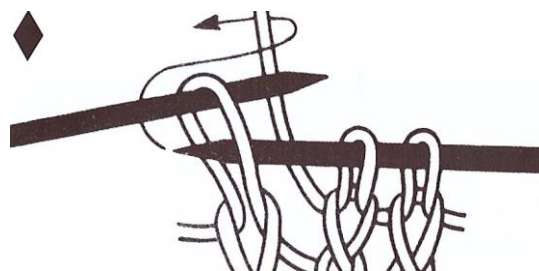

Joonis 21. Kudumata silmuse tõstmine parempidise võttega.

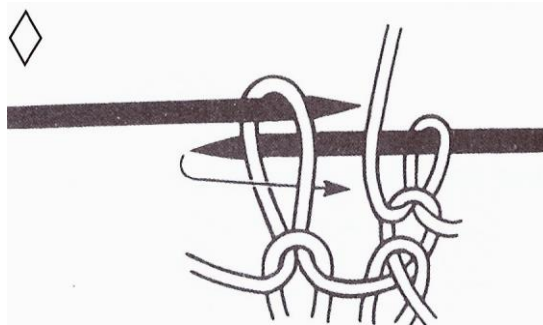
Joonis 22. Kudumata silmuse tõstmine pahempidise võttega.

Parempidise keerdsilmuse kudumisel asub lõng varraste taga. Vii kudumisvarras suunaga paremalt vasakule (otsast sisse) vasakus käes oleva varda esimesse silmusesse ja koo uus silmus parempidi.

Joonis 23. Parempidine keerdsilmus.

Pahempidise keerdsilmuse kudumisel asub lõng varraste ees. Vii kudumisvarras suunaga vasakult paremale vasaku käe varda esimesse silmusesse sama silmuse tagant ringi. Uus silmus koo pahempidi.

Joonis 24. Pahempidine keerdsilmus.

Joonised 25 ja 26. Keerdsilmustega koepindade näited.

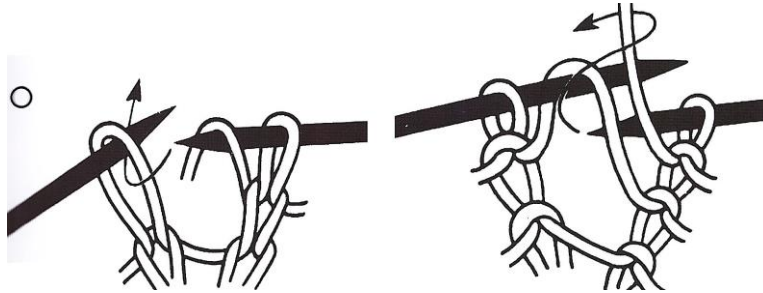
PITSKOED

Eesti kaunimaid pitskudumeid (rätte ja salle) on Haapsalus valmistatud peaaegu kaks sajandit. Haapsalu rätid kootakse pehmest, peenest, kahekordsest villasest lõngast puitvarrastega nr 3–4 (lõnga jämeduse järgi). Pitsiline kude peab jääma hõre ja õrn. Rätid on ruudukujulised, kiri koosneb peenemakirjalisest keskosast, suurest ja rikkalikust äärekirjast ning eraldi kootavast ääreprintsist.

Kootud pitsi põhiliseks võtteks on koe pinnal olevad korrapärased augud (**õhksilmused**). Kuna iga õhksilmus suurendab koe silmuste arvu ühe võrra, siis sama palju, kui

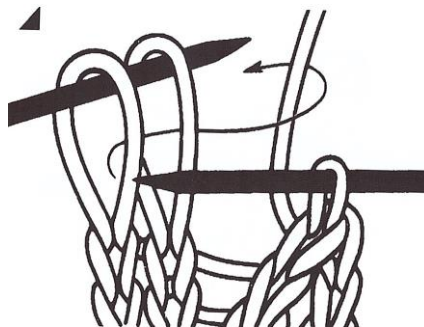
õhksilmuseid juurde luuakse, peab silmuseid kokku kuduma. Silmuseid kahandatakse nii, et õhksilmus ja üks või mitu silmust kootakse kokku. Õhksilmustest võib kujundada augukestega ornamendi või ühtlase hõreda reljeefse pinnaga koekirja. Õhksilmustega kootakse ka tihedaid koekirju.

Tõsta lõng üle parema varda eest taha (joonis 26a). Tagasireal koo õhksilmus pahempidi läbi.

Joonised 27a ja 27b. Õhksilmuse moodustamine.

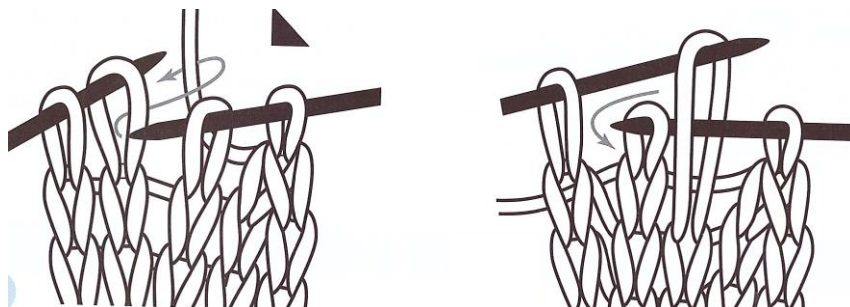
Kahandus kaldub paremale.

Joonis 28. Kaks silmust kootakse parempidi kokku.

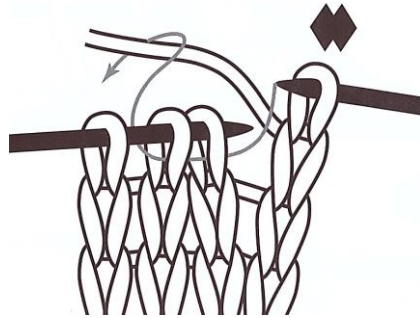
Kahandus kaldub vasakule. Kaks silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku.

Esiteks tõsta üks silmus parempidikoe võttega vasakult vardalt paremale vardale, seejärel koo järgmine silmus parempidi ja tõsta ümbertõstetud silmus üle selle maha.

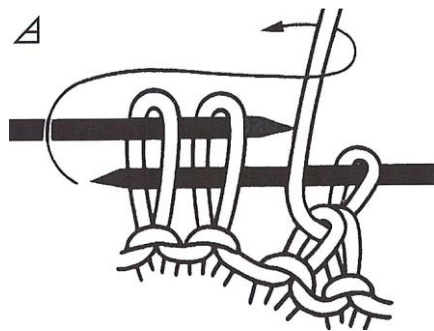
Joonised 29a ja 29b. Kaks silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku.

Kaks silmust kootakse parempidi keerus kokku

Joonis 30. Kaks silmust kootakse parempidi keerus kokku.

Kaks silmust kootakse pahempidi kokku

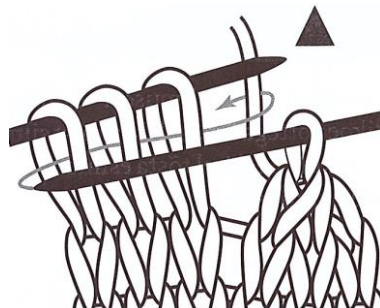
Joonis 31. Kaks silmust kootakse pahempidi kokku.

Kaks silmust kootakse pahempidi keerus kokku

Joonis 32. Kaks silmust kootakse pahempidi keerus kokku.

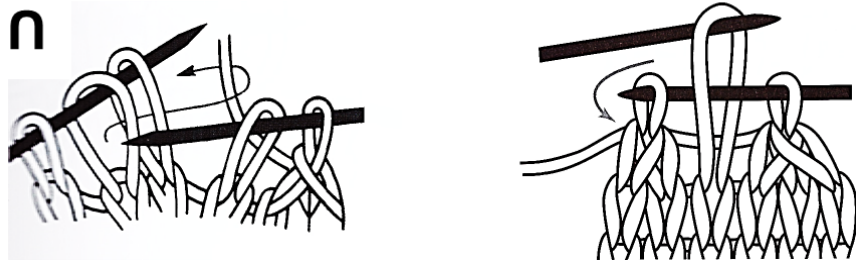
Kolm silmust kootakse parempidi kokku

Joonis 33. Kolm silmust kootakse parempidi kokku.

Kolm silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku

Kolmest kokkukootavast silmusest esimene tõsta parempidikoe võttega ära, kaks järgmist silmust koo parempidi kokku. Seejärel tõsta esimene silmus üle kokkukootud silmuste.

Joonised 34a ja 34b. Kolm silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku.

Kolm silmust kootakse ümbertõstmisega kokku

Tõsta teine ja esimene silmus koos parempidikoe võttega paremale vardale. Kolmas silmus koo parempidi ning seejärel tõsta kaks eelmist silmust koos üle kootud silmuse.

Kolm silmust kootakse ümbertõstmisega kokku

Joonis 35. Kolm silmust kootakse ümbertõstmisega kokku.

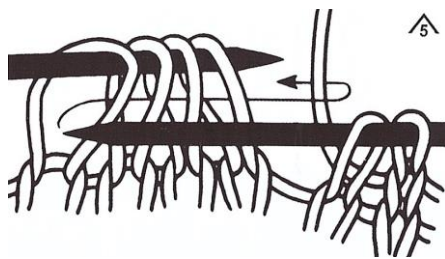
Kolm silmust kootakse parempidi keerus kokku

Joonis 36. Kolm silmust kootakse parempidi keerus kokku.

Viis silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku

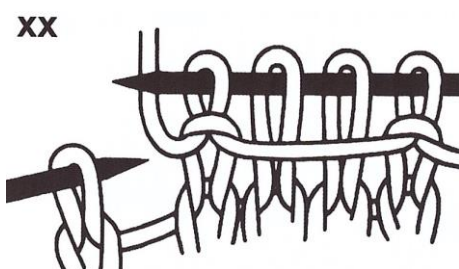
Viest kokkukootavast silmusest esimene tõsta parempidikoe võttega ära, neli järgmist silmust koo parempidi kokku. Seejärel tõsta esimene silmus üle kokkukootud silmuste.

Joonis 37. Viis silmust kootakse parempidi ületõstmisega kokku.

Lõngajooks töö paremal poolel

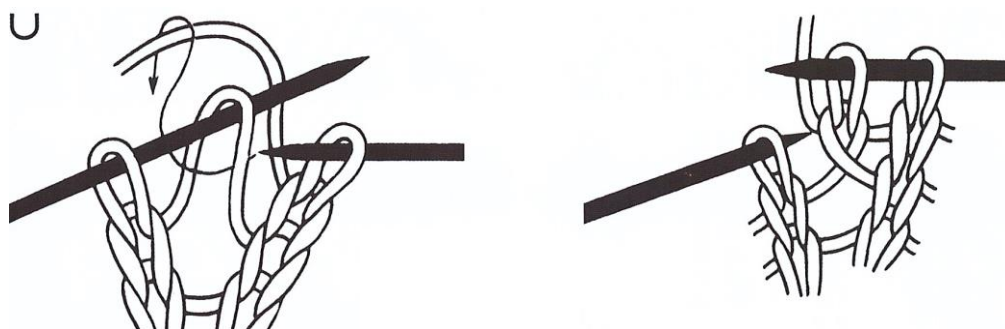
Tõsta mitu silmust pahempidikoe võttega kudumata ära, lõngajooks jääb koe peale.

Joonis 38. Lõngajooks töö paremal poolel.

Tõsta eelmise kudumisrea lõng pahempidise kudumisvõttega kahe silmuse vahelt vasakule vardale (joonis 39a) ja koo sellest parempidise keerdsilmuse võttega välja uus silmus, et vältida augu tekkimist.

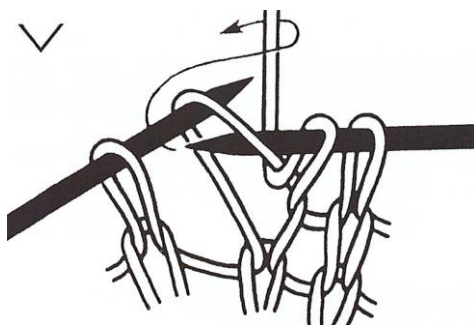
Kahe silmuse vahelt ühe silmuse juurde kasvatamine

Joonised 39a ja 39b. Kahe silmuse vahelt ühe silmuse juurde kasvatamine.

Koo üks silmus parempidi, aga ära tõsta silmust vardalt maha, ja koo veel üks parempidine keerdsilmus.

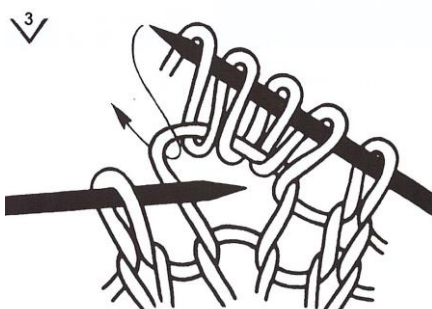
Ühest silmusest kahe silmuse kudumine

Joonis 40. Ühest silmusest kahe silmuse kudumine.

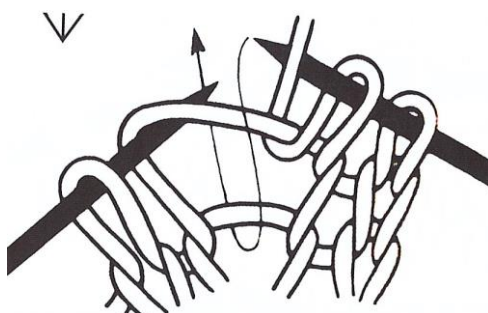
Ühest silmusest kolme või mitme silmuse kasvatamine

Koo vasakul vardal olevast silmusest kordamööda üks parempidine silmus, siis võta paremale vardale õhksilmus (lõng vardale suunaga eest taha) ja koo veel üks parempidine silmus.

Joonis 41. Ühest silmusest kolme või mitme silmuse kasvatamine.

Eelmise töövõtte teine variant. Koesse ei jää auke, kui keskmine silmus kootakse välja alumise rea silmusest.

Joonis 42. Ühest silmusest kolme või mitme silmuse kasvatamine.

Kolmest kokkukootud silmusest kolme silmuse kudumine

Joonis 43. Kolmest kokkukootud silmusest kolme silmuse kudumine.

Silmus üle kahe silmuse

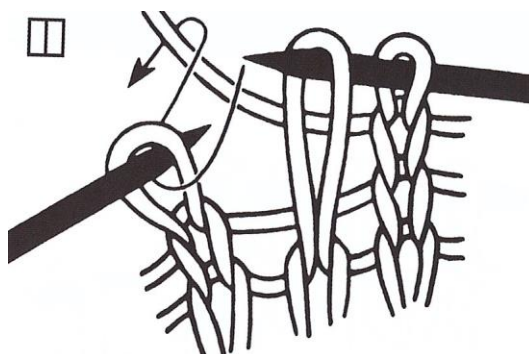
Koo kolm silmust parempidi, seejärel tõsta esimene silmus üle kahe järgmise silmuse maha.

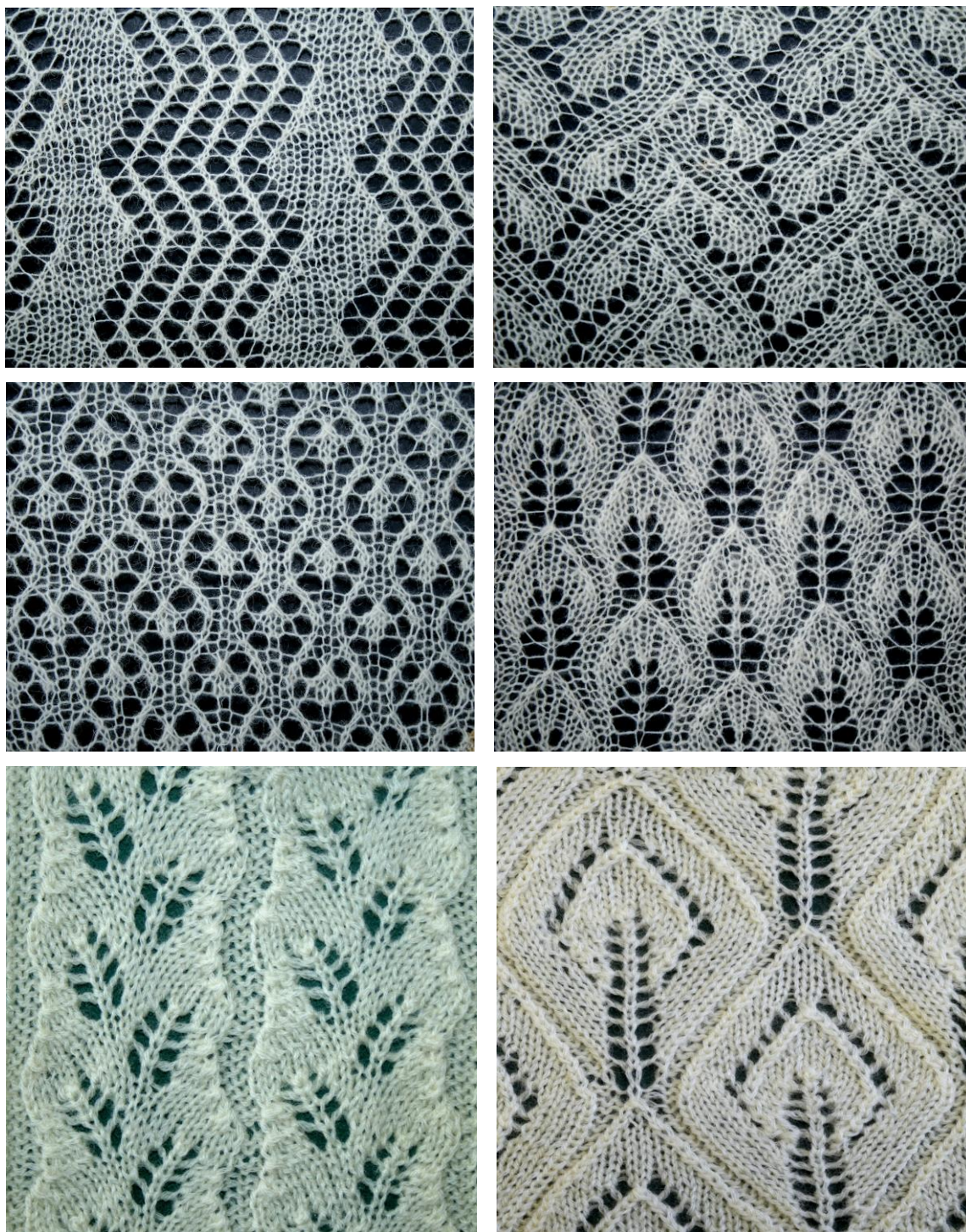
Joonis 44. Silmus üle kahe silmuse.

Pikk silmus koepinnal

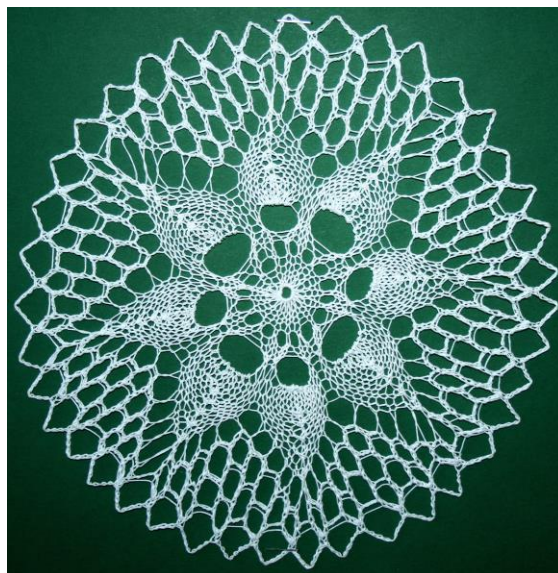
Jäta silmus ühel või kahel real kudumata, lõngajooks jäta töö taha. Venita veidi silmust.

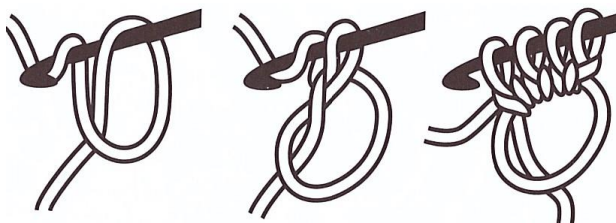
Joonis 45. Pikk silmus koepinnal.

Joonised 46, 47, 48, 49, 50 ja 51. Pitsiliste koepindade näited.

Joonis 52. Ringkoes pitslinik.

Joonis 53. Ringkoe alustamine heegeldades.

Ringkoes pitslinikute algsilmuste arv on väike, mistõttu ei ole silmuste loomine varrastele kudujale kuigi mugav toiming. Hõlpsam ja lõpptulemusena ka korrektsem on alustada silmuste loomist heegeldades. Esiteks moodusta lõngast aas, siis too lõng heegelnõelaga silmuseks. Seejärel heegelda saadud silmusest välja uus silmus ja jäta see heegelnõelale. Nii luuakse vajalik arv silmuseid, need jagatakse laual neljale vardale ning alustatakse ringset kudumist. Lõngaotsast tõmmates saab silmused kenasti südamikuks pingutada. Pärast silmuste loomist on soovitatav kududa esimene ring parempidi ja teisel ringil alustada kudumist skeemi järgi.

Joonis 54. Ääre pits.

NUPPUDE KUDUMINE

Nupud lisavad koepinnale reljeefsust ja efektsust. Nupp võib koepinnal olla suhteliselt väike või madal, aga ka üsna suur ja lopsakas. Neid võib nii mähkida, kududa kui ka korjata. Nupu tegemiseks kasvata ühest silmusest 3–7 silmust. Koo saadud silmused nupuks kokku kas kohe samal real, järgmise rea kudumise ajal või koo mõned read vahele ja võta siis nupu silmused korraga kokku, olenevalt sellest, kui suurt nuppu soovid.

Joonis 55. Mustikamuster.

Mustikamuster:

Loo vardale 4-ga jaguv arv silmuseid.

1. rida: kasvata ühest silmusest kolm silmust, järgmised kolm silmust koo parempidi keerus (parempidise keerdsilmuse võttega) kokku.
2. rida: koo parempidiste silmustega.
3. rida: koo kolm silmust parempidi keerus kokku, järgmisest silmusest kasvata kolm silmust.
4. rida: koo parempidiste silmustega.

Mustikad jäävad n-ö hõredamale taustale.

Joonised 56a ja 56b. Vaarikamuster.

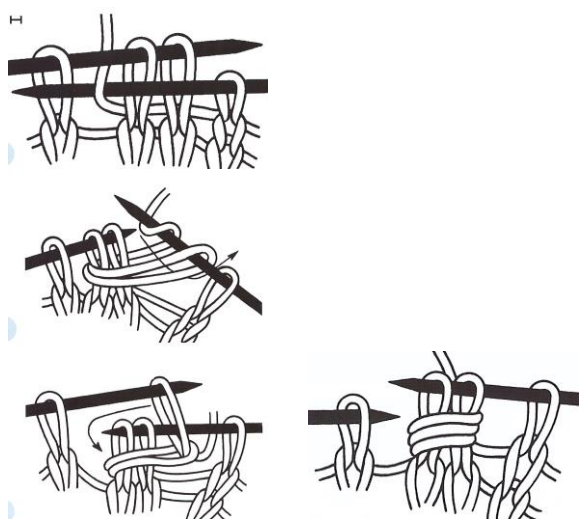
Vaarikamuster:

Loo vardale 6-ga jaguv arv silmuseid. Mustris on iga vaarika vahel üks parempidine silmus.

1. rida: kasvata ühest silmusest viis silmust, järgmised viis silmust koo parempidi keerus kokku.
2. rida: koo parempidi.
3. rida: nupp (5 silmust) koo pahempidi ja üks silmus parempidi.
4. rida: koo parempidi.
5. rida: koo viis silmust parempidi keerus kokku ja kasvata eelmise rea ühest silmusest (parempidine silmus pahempidise nupu vahel) viis silmust.

Madal nupp

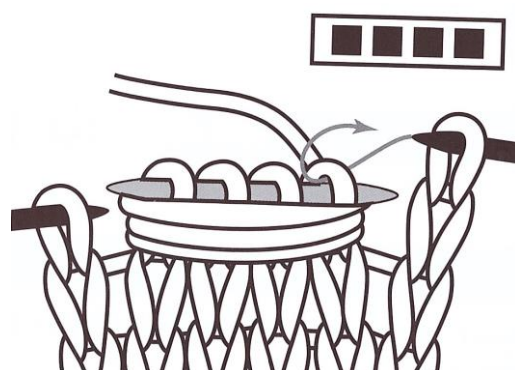
Koekiri kujuneb parempidisele pinnale ümber 2–3 silmuse kootud nuppudest.

Joonised 57a, 57b, 57c, 57d ja 57e. Madal nupp.

Vii parem varras teise ja kolmanda silmuse vahelt varda alt eest taha, haara nimetissõrmelt lõng ja too see uue silmusena töö ette (joonis 57a). Venita tekkinud silmus pisut pikemaks ja koo sellest uus silmus nii: keera lõng ümber parema varda ja tõmba see vardal olevast silmusest läbi (joonis 57b). Pista parem varras (paremalt vasakule) vasakul vardal olevast kahest silmusest läbi ja tõsta need kudumata paremale vardale. Vasak varras pista (vasakult paremale) paremal vardal olevast silmusest läbi ja tõsta see üle kahe äratõstetud silmuse (joonis 57c). Nüüd tõsta kaks silmust, mille ümber on tehtud nupu silmused, tagasi vasakule vardale ja koo need parempidi läbi. Valmib ümber kahe silmuse kootud madal nupp (joonis 57d ja 57e). Kui tõstad nupu silmused veel kord vasakule vardale tagasi ning kordad samu töövõtteid, kujuneb pisut suurem nupp.

Mähitud nupp

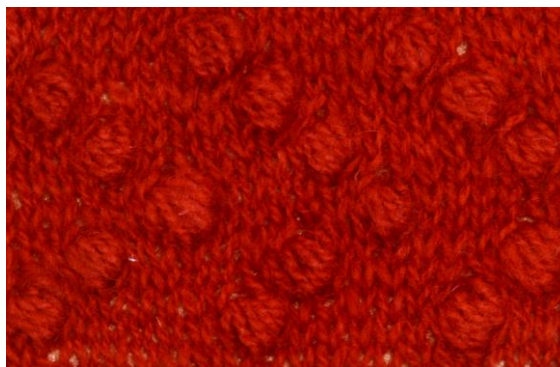
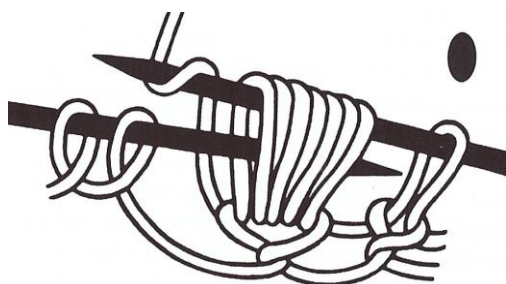

Joonised 58a ja 58b. Mähitud nupp.

Tõsta neli silmust abivardale, mähi suunaga vasakult paremale silmuste ümber tagant ette lõngakeerud. Pärast mähkimist tõsta silmused abivardalt kudumata paremale vardale.

Lõngakeerdudest nupp

Nupp jääb vasakule poole veidi kaldu. Kasvata ühest silmusest 7 silmust ja tõsta need vasakult vardalt paremale vardale. Seejärel pista vasak varras kasvatatud silmustest läbi ja koo need parempidi keerus kokku. Nupu silmused kasvata nii: koo ühest silmusest üks parempidi silmus, aga ära silmust vasakult vardalt maha tõsta. Seejärel vii lõng üle parema varda eest taha (õhksilmus) ja koo samast silmusest veel üks parempidine silmus. Korda. Silmused koo lõdvemalt. Venita kõik silmused kahe varda otsa vahel ühepikkuseks. Siis tõsta kõik nupu silmused vasakule vardale ja koo need korraga parempidi keerus kokku.

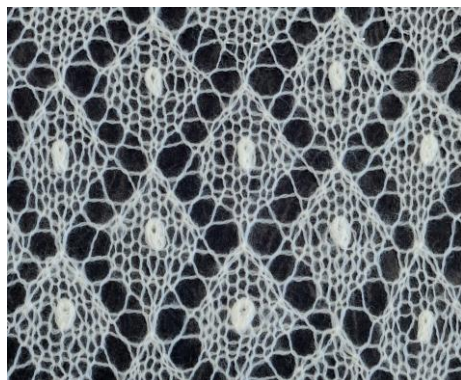
Joonised 59a ja 59b. Lõngakeerdudest nupp.

Korjatud nupp

Haapsalu rättidel ja sallidel esinevad korjatud nupud. Koo ühest silmusest kas 5, 7 või 9 (alati paaritu arv) silmust välja nii: koo üks parempidine silmus, kuid ära läbikootud silmust vardalt maha lase. Seejärel võta õhksilmus paremale vardale, koo samast silmusest veel üks parempidine silmus. Korda töövõtteid seni, kuni paremale vardale on kogunenud vajalik arv silmuseid. Seejärel koo koekirja edasi. Nupusilmused koo pahempidise silmusega kokku tagasireal. Nupud võib korjata ka töö pahemal poolel, siis kootakse nupusilmused parempidise keerdsilmusega kokku kudumi paremal poolel.

Joonised 60a ja 60b. Korjatud nupp.

Joonised 61 ja 62. Korjatud nupud Haapsalu pitskudumis.

Suur nupp

Nupud on koepinnal suured ja eenduvad ning neid võib kududa nii parempidises koes, pahempidises koes kui ka ripsilistena parempidisele koepinnale. Taustakudet jätkatakse alati siis, kui nupp on täiesti valmis kootud.

Kasvata nupuks 5–7 silmust. Seejärel pööra töö ringi ja koo nupu silmused kohe läbi, seejuures tõsta esimene ehk nupu ääresilmus kudumata vardalt vardale, et tekiks silmuseline äär. Nupu kõrguseks koo edasi-tagasi 4–6 rida. Seejärel koo nupusilmused kokku, tõsta saadud silmus tagasi silmustevardale ja koo kinnituseks veel kord läbi.

Joonis 63. Suur nupp.

PATENTKOE

Patentkoe saamiseks koo esimesel real üks silmus parempidi ja tõsta järgmine silmus koos õhksilmusega kudumata (õhksilmus jääb äratõstetud silmuse kohale) vasakult vardalt paremale vardale nii, et lõng jääks üle varda ja suunaga eest taha üle äratõstetava silmuse (joonis 64). Korda töövõtteid kuni rea lõpuni. Tagasireal koo silmus ja õhksilmus parempidi kokku (joonis 65), järgmine silmus aga tõsta koos õhksilmusega nn paarissilmusena kudumata vasakult vardalt paremale vardale (joonis 66). Tulemusena kujuneb tihe, jooneline, mõlemalt poolt ühesuguse pinnaga koemuster, mida nimetatakse täispatentkoe (joonis 67). Täispatentkude on küllaltki efektne, elastne ja pehme.

Võrgulisel koel koo üks rida sama töövõtte (paarissilmuse) järgi, kuid õhksilmus koo põhikoe külge teistsuguse võttega (silmus, mis asetseb õhksilmuse taga, koo enne

parempidi, seejärel tõsta õhksilmus kudumata vardalt vardale). Selles tehnikas kootud koekirju nimetatakse võrkpatentkudedeks. Võrkpatenti on võimalik kududa nii ühe- kui ka kahepoolsena.

Paarissilmus

Paarissilmus (silmus õhksilmusega) koo kokku parempidi.

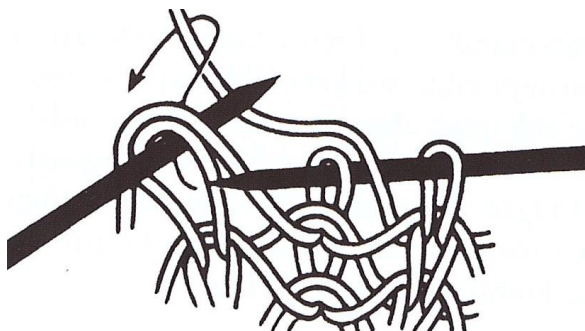
Joonis 64. Paarissilmus.

Joonis 65. Paarissilmuse kokkukudumine.

Täispatentkoe tagasirea kudumine

Tõsta patentkoe silmus kudumata vasakult vardalt paremale vardale, õhksilmus aga jäta samal ajal äratõstetud silmuse kohale.

Joonis 66. Täispatentkoe tagasirea kudumine.

Joonis 67. Täispatentkude.

Võrkpatent

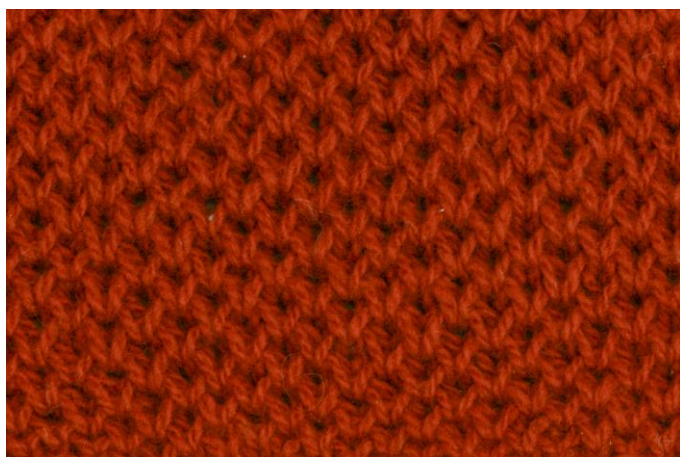
Koe mõlemad pooled jäävad erinevad. Tõsta servasilmus igal real kudumata vardalt vardale ja iga rea lõpus koo viimane silmus parempidi. Võrkpatenti alusta tagasirealt ehk töö pahemalt poolelt. Tagasirida: tõsta servasilmus kudumata vardalt vardale. Seejärel tõsta üks silmus kudumata paremale vardale, nii et lõng jääks üle varda ja üle äratõstetava silmuse (suunaga eest taha) (joonis 64). Järgmine silmus koo parempidi. Korda rea lõpuni.

1 rida: koo parempidi, aga see silmus, mis asetseb õhksilmuse taga, koo enne parempidi (joonis 69). Seejärel tõsta õhksilmus kudumata vardalt vardale.

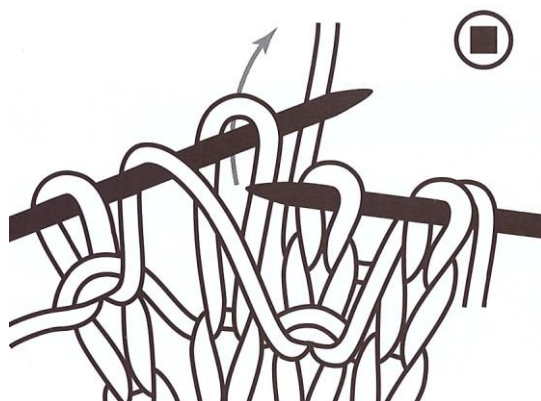
2 rida: tõsta üksik silmus paarissilmusena ära, paarissilmus koo parempidi kokku (joonis 65).

Korda 1. ja 2. rida.

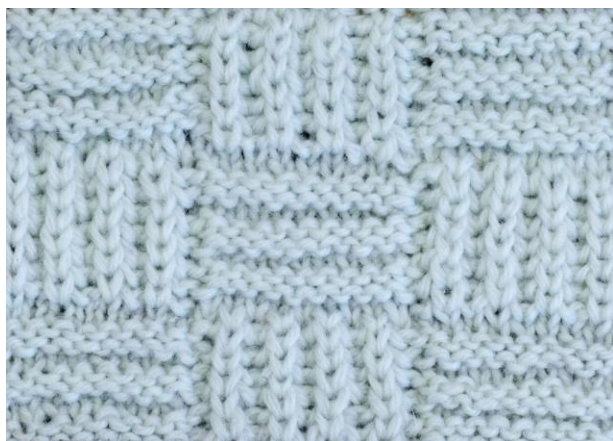
Lõngakeeru all olev silmus koo parempidi ja lõngakeerd tõsta kudumata vardalt vardale.

Joonis 68. Vörkpatent.

Joonis 69. Vörkpatendi võte.

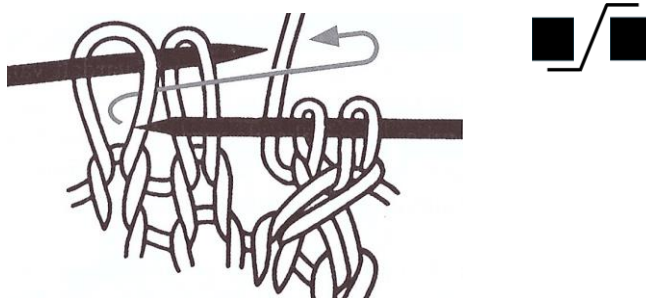
Joonised 70, 71, 72 ja 73. Patentkoe näited.

VIKKELKUDE

Viklijoone kudumisel viiakse parempidiste silmuste rida diagonaalselt üle koepinna. Selle koevõtte abil saab kujundada mitmesuguseid geomeetrilisi koemustreid. Mustreid rikastatakse teistes tehnikates elementidega. Viklijoonte kudumine koemustritesse on eriti levinud Iirimaa, Norras, Rootsis ja Kreekas, aga ka Eestis. Enamasti kootakse vikkelmustrid valgest naturaallillasest lõngast. Vikeldatakse nii edasi- kui ka tagasireal. Ringsel kudumisel vikeldatakse töövõtetega vikkel paremale (joonis 74) ja vikkel vasakule (joonis 76). Silmuste möödakudumise võttest oleneb, kas vikkel kaldub koepinnal vasakule või paremale, moodustades sirgeid diagonaalridu, siksakke või keerukamaid geomeetrilisi ornamente. Vikkelmustrid tihendavad koepinda, vähendades selle venivust.

Vikkel kaldega vasakult paremale

Paremale kalduv viklirida. Enne koo parempidi teine ehk viklisilmus, seejärel esimene ehk taustasilmus. Tõsta mõlemad silmused koos vardalt maha.

Joonis 74. Vikkel paremale

- **Vikli eest mööda**

See on töövõte, millega vikli paremale kudumine jätkub tagasireal. Enne koo pahempidi teine silmus, siis viklisilmus. Tõsta mõlemad silmused koos vardalt maha.

Joonis 75. Vikli eest mööda

Vikkel vasakule

Vasakule kalduv viklirida. Teine silmus koo viklisilmuse tagant parempidi keerdsilmusena, siis koo parempidi viklisilmus. Tõsta mõlemad silmused koos vardalt maha.

Joonis 76. Vikkel vasakule

Vikli ette tõstmine

Selle võttega kootakse vikkel tagasireal vasakule. Vii parem varras esimese silmuse tagant mööda ja võta teine ehk viklisilmus pahempidikoe võttega vardale (joonis 77a). Siis tõmba vasak varras kahest silmusest välja, kusjuures esimene silmus jääb lahti. Võta lahtine silmus vasakule vardale ja tõsta viklisilmus paremalt vardalt ette. Ümbertõstetud silmused koo pahempidi (joonis 77b)

Joonis 77a. Vikli ette tõstmine

Joonis 77b. Vikli ette tõstmine

Ringselt kudumisel kasutatakse kahte töövõtet: vikkel paremale ja vikkel vasakule.

Joonised 78, 79, 80, 81 ja 82. Vikkelkoe näited.

PALMIKKOED

Palmikuid kootakse kahe-, kolme- ja neljagarulisi. Kaheharulised palmikud tehakse kahe-, nelja-, kuue- ja enama paarisarvuliste silmustega. Tavaliselt kootakse palmikuid parempidikoes pahempidikoe pinnale või jäetakse palmiku kõrvale vähemalt üks pahempidikoes silmuserida, et palmik tuleks koepinnast esile. Kolmeharulise palmiku harudel peab olema sama palju silmuseid, tavaliselt 1–4. Teiste palmikute juures pole see oluline. Väga laiad palmikud ei jää ilusad, sest kude hakkab kokku kiskuma. Kolme- ja neljagarulise palmiku keeru kudumisel kasutatakse abivarrast või tõstetakse silmused vasakule vardale ümber ja seejärel kootakse parempidiste silmustega läbi.

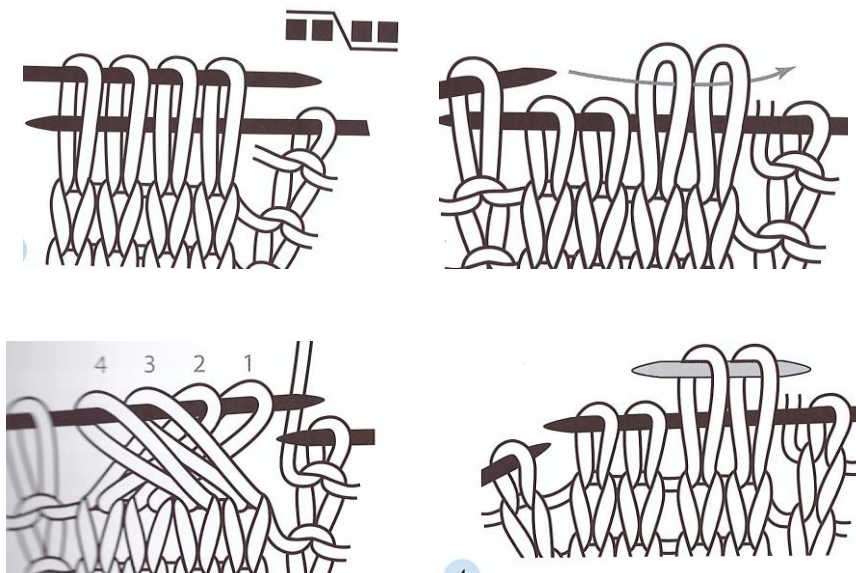

Joonised 83a ja 83b. Kaheharulise palmiku koepind.

Palmiku haru laius on kaks silmust, keeru suund on vasakule. Koo igal 4. real keerd ehk tõsta silmused ümber (joonis 83a). Palmikuid võib keerata lühema või pikema vahemaa tagant (joonis 83b).

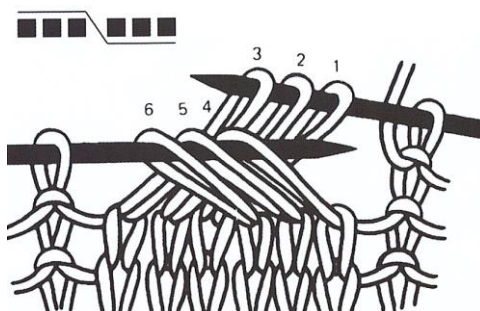
Kaheharulise palmiku kudumine

Jäta palmiku esimene haru kudumata, vii parem varras selle tagant mööda ja pista teise haru silmustest pahempidikoe võttega läbi (joonis 84a). Vasak varras tõmba palmiku kõigist silmustest välja, kusjuures palmiku teine haru jääb paremale vardale, esimese haru silmused jäävad vabaks. Võta varda ees vabaks jäänud silmused vasakule vardale, jälgides, et silmused ei jääks keerdu (joonis 84b). Tõsta ka palmiku teise haru silmused vasakule vardale tagasi ning koo palmik parempidi läbi (joonis 84c). Palmiku kudumisel võib kasutada ka abivarrast, võttes palmiku esimese haru abivardale. Enne koo vasakult vardalt palmiku teine, siis abivardalt esimene haru (joonis 84d).

Joonised 84a, 84b, 84c ja 84d. Kaheharulise palmiku kudumine.

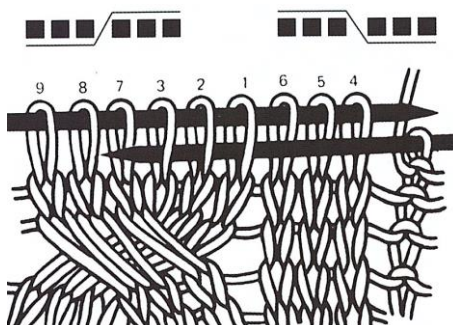
Kaheharulise palmiku kudumine 3 + 3 silmusega

Joonis 85. Kaheharulise palmiku kudumine 3 + 3 silmusega.

Kolmeharulise palmiku kudumine

Koo palmiku üks haru (kolm silmust) läbi. Pärast seda tõsta kaheharulise palmiku töövõtte järgi kuus silmust ümber (joonis 85). Numbrid näitavad kudumise järjekorda.

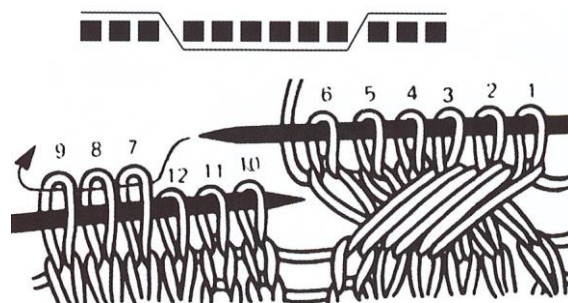
Joonis 86. Kolmeharulise palmiku kudumine.

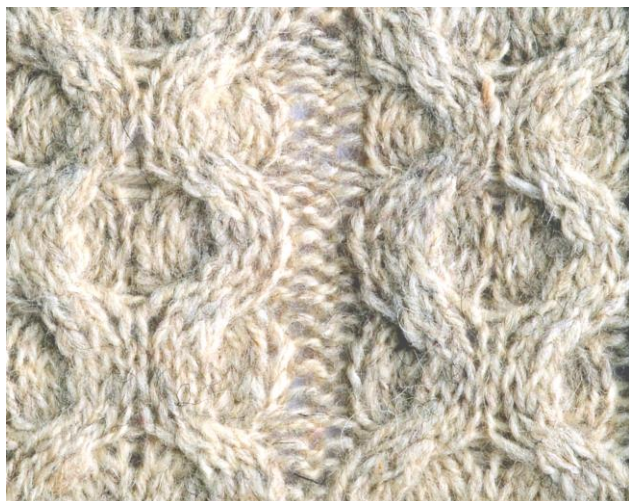
Joonis 87. Kolmeharulised palmikud.

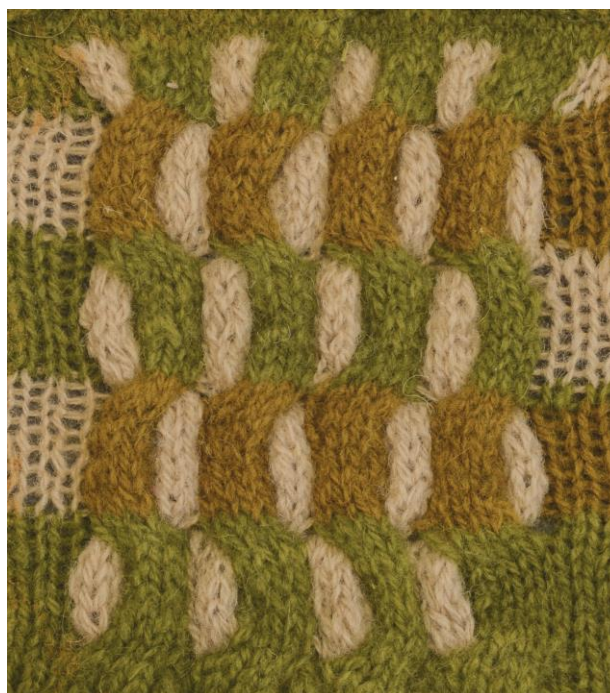
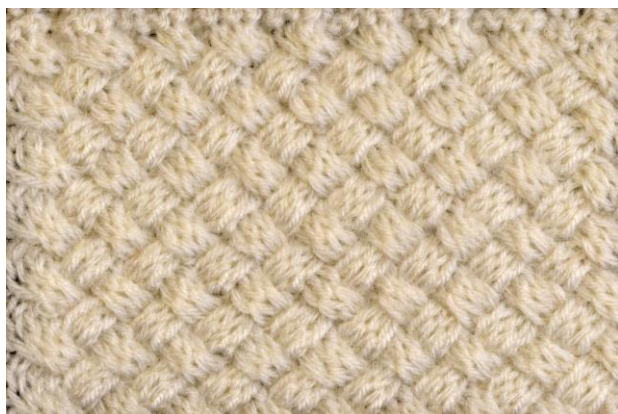
Neljaharulise palmiku kudumine

Palmiku keerdude tegemisel tõsta kõik 12 silmust joonisel näidatud järjekorras ringi. Vasakpoolne keerd pöörduv keskelt paremale ja teine pool keskelt vasakule.

Joonis 88. Neljaharulise palmiku kudumine.

Joonised 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95 ja 96. Palmikkoe näited.

LAPILISED KOED

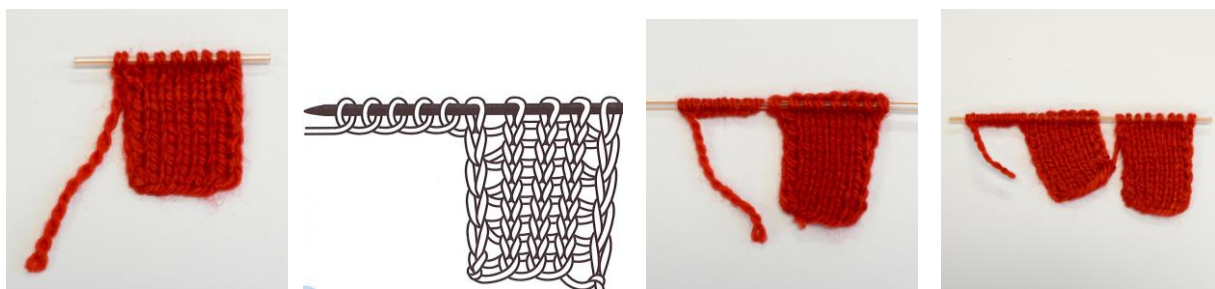

Joonis 97. Lapilises koes kindaranne

Lapilised koed kuuluvad Eesti rahvuslike kudumistehnikate hulka, enamasti on lapilisi koekirju kasutatud kindapärade kudumisel. Neid koekirju ei koota mitte ridade viisi, koetüki ühest äärest teise ääreni nagu teisi koetehnikaid, vaid kogu koepind koosneb üksikutest lappidest, mis kootakse üksteisega kokku nii, et ühe lapi silmuste suund jääb teisega risti. Lapilisele koele efekti andmiseks võib lapiid kujundada kas värvilistena, mustriksena või erikujulistena. Põiklapilisi pindu saab alustada ka n-ö kolmnurksete lappidena, et saada sirge alläär, ning edasi-tagasi kududes võib koepinna äärtele samuti kolmnurksed lapiid kududa, et saada sakkideta ehk sirged koeääred.

Põiklapilise koe kudumine

Loo esimese lapi laiuseks üles 8 silmust. Koo lapi silmused parempidises koes 15 edasi-tagasi reana nii, et ääred oleksid silmuselised (joonis 98a). Esimese lapi 8 silmust jäta vardale. Loo kerast jooksva lõngaga üle pöidla loomise võttega teise lapi 8 silmust (joonised 98b ja 98c). Koo teine lapp valmis ja loo vardale uuesti 8 silmust (joonis 98d). Jätka lappide loomist ja kudumist paremale vardale, kuni oled kudunud vajaliku arvu lappe. Esimese rea viimase lapi silmused koo ületõstmisega maha (joonis 98e).

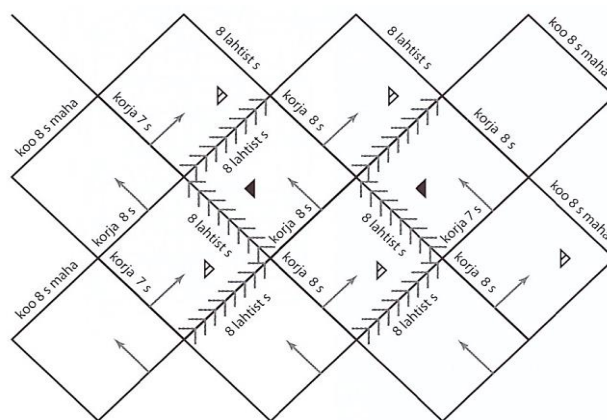

Joonised 98a, 98b, 98c, 98d. Põiklapilise koe kudumine.

Teise lapirea (tagasirea) kudumise alustamiseks korja vasaku vardaga viimati kootud lapi servast 7 silmust vardale (kokku on silmuseid 8, sest üks silmus jäi mahakudumisel vardale) (joonis 98e ja 98f). Üleskorjatud silmused koo läbi pahempidise võttega. Kaheksas silmus koo järgmise lapi esimese silmusega kokku (joonis 98g). Pööra töö ringi ning koo rea silmused parempidi. Koo nii kõik 8 silmust esimese lapiga kokku (joonis 98h). Jätka kudumist, järgides samu juhiseid. Kudumi lõpetamiseks koo ületõstmisega maha kõik viimase rea lappide lahtised silmused.

Joonised 98e, 98f, 98g ja 98h. Põiklapilise koe kudumine.

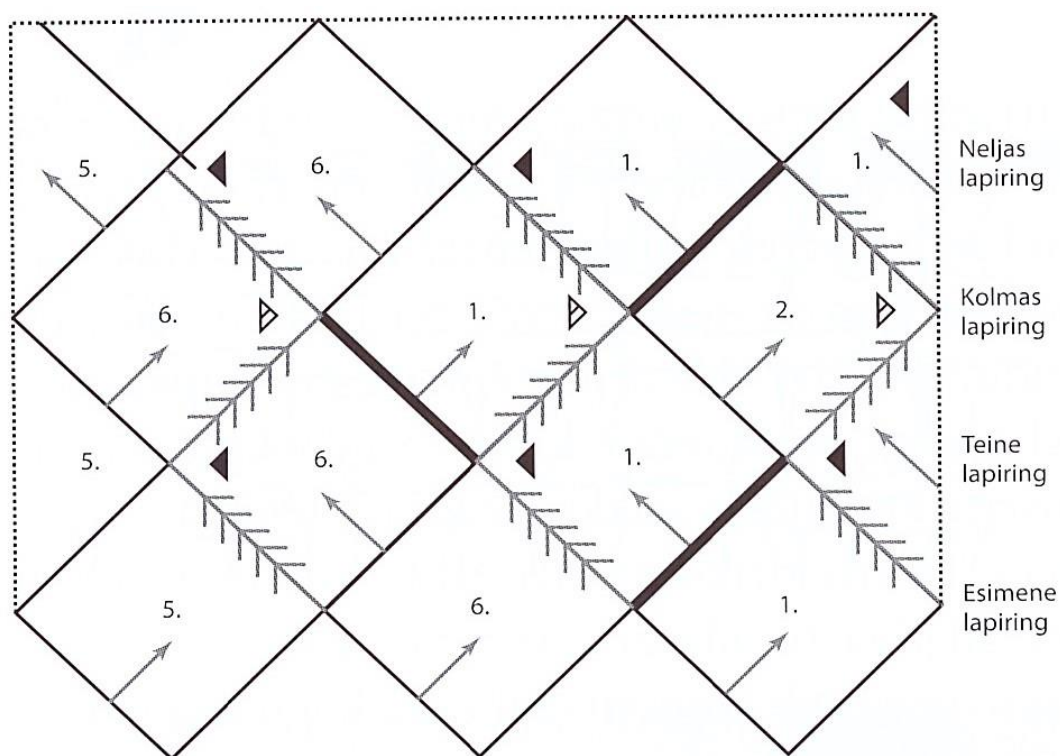
Joonis 99. Põiklapilise koe kudumise skeem.

Ringseks kudumiseks tuleb enne mõõta randme ümbermõõt ning arvutada tööproovi abil vajalik põiklappide arv. Lapi laius kindarandme puhul on tavaliselt 5 silmust. Esimene lapp koo edasi-tagasi parempidises koes (ääred silmuselised). Kui 10 rida on kootud, siis jäta lapi 5 silmust vardale ning loo üle poidla võttega 5 uut silmust. Koo nii jätkates vajalik arv lappe. Seejärel ühenda lapirea alguse ja lõpu lõngad, nii et moodustub esimene lapiring.

Teise ringi esimese lapi kudumiseks korja esimese ringi esimese lapi vasakult äärelt vardale 5 silmust. Esimene kudumisrida koo pahempidi ja viimane silmus koo kokku kõrvalvardal asuva esimese ringi viimase lapi lahtise silmusega. Seejärel pööra töö pahem pool enda poole ja koo järgmine rida pahempidi. Koo sedasi kõik 5 lahtist silmust teise ringi esimese lapi külge. Samamoodi koo ka kõik ülejäänud lapid.

Kolmanda ringi esimese lapi jaoks korja teise ringi viimase lapi paremalt äärelt 5 silmust vardale. Esimene rida koo pahemalt poolelt; rea viimane silmus koo pahempidi kokku teise ringi esimese lapi lahtise silmusega.

Järgmised lapiread koo vaheldumisi teise ja kolmanda ringi töövõtete järgi.

Joonis 100. Põiklappilise koe ringse kudumise skeem.

KIRJAMINE

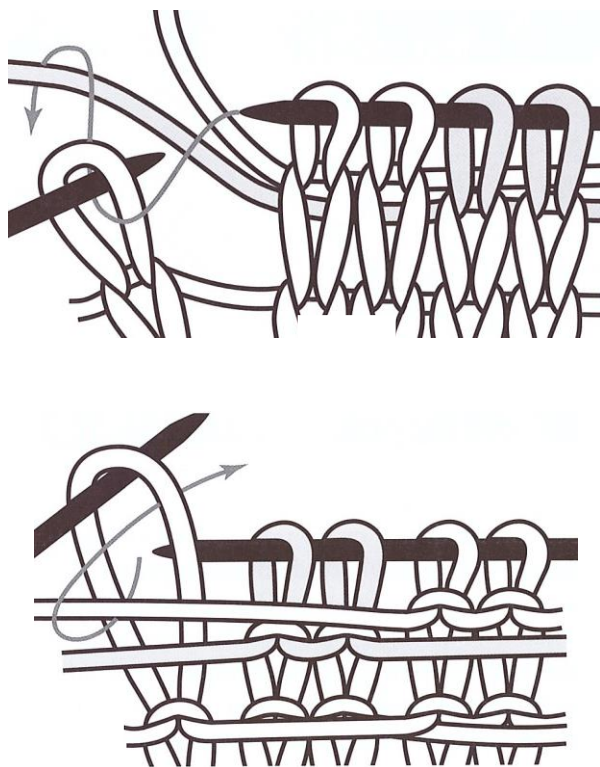
Joonised 102, 103, 104 ja 105. Kirjatud pindade näited.

Kirjamise (etnogr *kirjutamine* ehk *kirjuks tegemine*) all mõistetakse kahe või mitme eri värvi lõngaga kudumist parempidises koes, kus üks värv jääb põhivärviks ja teisest (või teistest) moodustub kudumile kiri ehk ornament (joonised 105, 106, 107 ja 108). Eestis nimetatakse selle kõige levinuma tehnika järgi tehtud kaunistusega kindaid ja sukki kirikinnasteks ja -sukkadeks. Tiheda kirikoega esemed ei veni ning on hästi soojad ja vastupidavad. Etnograafilisi esemeid kootakse tavaliselt ringselt, nii saab kogu aeg parempidiste silmustega kududa ja mustrit on lihtsam jälgida.

Kirjatud pindade koeskeemid märgitakse ruudustikku, kus iga ruut vastab ühele silmusele. Kirjad koosnevad kirjakordadest ehk korduvatest mustriosadest. Mustri ülesehituse järgi korduvad kirjas kas põhimotiiv ja vahemotiiv või erinevad põhimotiivid vahemotiividega.

Kirja järgi vahetatakse eri värvi lõngu silmuste taga (joonis 106a). Tänu töö pahemale

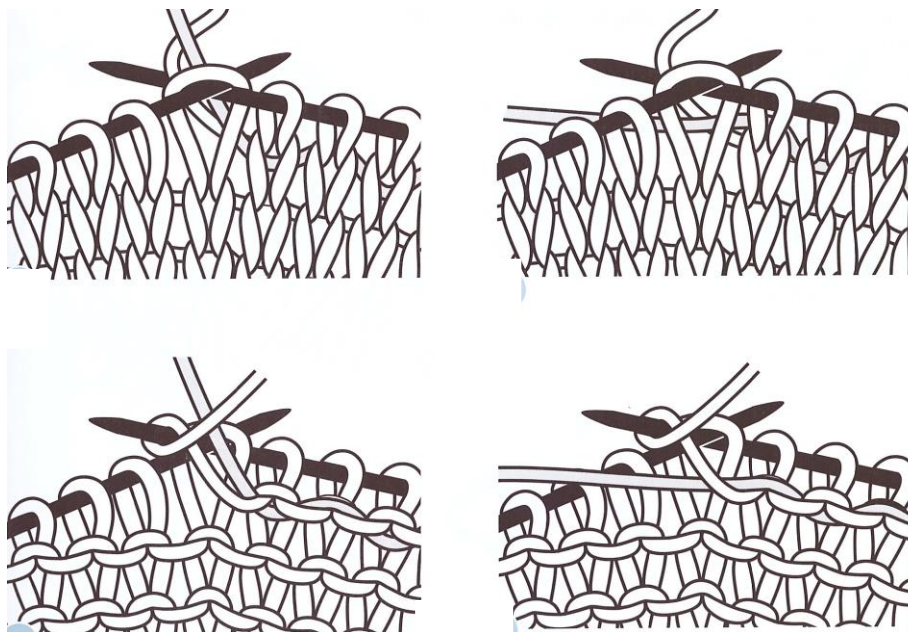
poolele jäävatele lõngajooksudele ei veni kude välja, samas tuleks lõngu vahetades jälgida, et lõngajooksud ei jääks pingule, muidu tõmbub kude liialt kokku, muutudes ebatasaseks (hakkab n-ö kiskuma). Mida pikem on lõngajooks, seda suurem on kokkutõmbumise võimalus. Seetõttu on soovitatav kinnitada pikemad lõngajooksud kudumise käigus töö külge, pöörates lõngad iga 3–5 kootud silmuse taga omavahel keerdu.

Joonised 106a ja 106b. Kirjamine.

Edasi-tagasi ridadena ka töö pahemalt poolelt kirjates jäetakse lõngajooksud alati kudumi pahemale poolele (joonis 106b). Et lõngad kudumise käigus liialt üksteise ümber ei keerduks, võiks lõngu vahetada n-ö edasi-tagasi (mitte kogu aeg ühes suunas) ehk võtta sõrmeotsapoolset lõnga vaheldumisi kord teise lõnga alt, kord teise lõnga pealt.

Kudumi paremal poolel kududes seo töö taga teine värvilõng iga kootava parempidise silmuse külge (joonised 107a ja 107b). Kudumi pahemal poolel seo teist värvi lõng iga kootava pahempidise silmuse külge (joonised 107c ja 107d). Juhiseid järgides saavutad kirjatud pinna pahemal poolel vabade lõngajooksudeta tulemuse.

Joonised 107a, 107b, 107c, 107d. Seotud lõngajooksudega kirjamine.

ROOSIMINE

Roositud koed, mis on kujundatud kudumise ajal silmuste vahele paigutatud mustrilõngadest, moodustavad meie 19. sajandi rahvuslikes kudumites eriliigi. Arvatavasti levis see kudumistehnika Eestisse eestirootslaste ja sakslaste vahendusel. Roositud kindaid ja sukki kanti Pärnu- ja Viljandimaal, aga ka Ruhnus. Kinnastest kaunistati roositud kirjadega vaid sõrmkindaid. Suuremad värvilised motiivid kinda seljale ning mustrivööndid kinda pärale ja sõrmedele roositi valdavalt valgele, punasele, oranžile, violetsele, aga ka mustale ja kollasele taustale. Sukkade mustrid roositi valgele taustale, Ruhnus ka tumesinisele või mustale taustale.

Joonis 108a. Roosimine.

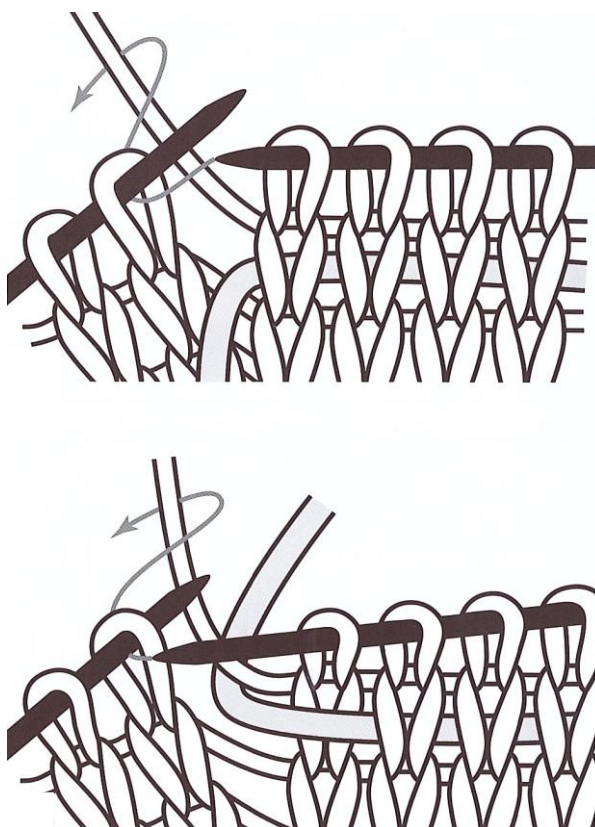

Joonis 109. Ruhnu suka *rosor*.

Roosimise all mõistetakse põhilõngaga parempidist kudumist, kus kirjalõng tõstetakse kudumise ajal silmuste vahelt kord töö paremale (joonis 108a), kord pahemale poolele (joonis 108b), mis töö paremal poolel moodustab madalpistetega sarnaneva kirja (joonis 108c). Madalpistetega tikkimist esemetele nimetatakse samuti roosimiseks nagu kangakudumises tuntud naastuliste kirjade põimimistki.

Ringsel kudumisel võid näiteks ühe rea kududa roosides, järgmisel real jätta pikema lõnga-aasa töö ette ja viia kerast tuleva lõnga põhilõnga alt mustrikohas töö taha. Jätka roosimist tavavõtetega ning kui mustirida on kootud, pinguta lõng parajaks. Teine võimalus: koo ühel real roosides, järgmisel real põimi lõng nõelaga koepinnale tagasisuunas.

Roosimisel peaks kirjalõng olema põhilõngast jämedam (või võetakse kirjalõng kahekordsena), siis tõuseb roositud kiri reljeefsemalt esile, sest jämedam lõng katab alussilmuseid paremini ja tulemus ei jää hõre.

Joonised 108b ja 108c. Roosimine.

Joonised 110, 111, 112, 113, 114 ja 115. Roositud koepindade näited.

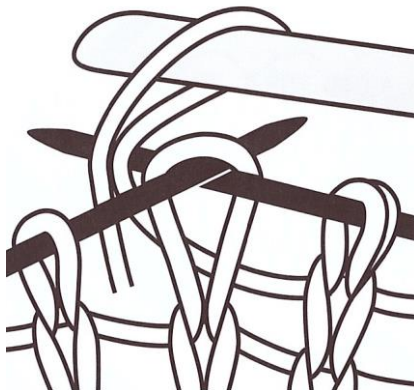
NARMASKOED

Narmaid võib kududa eseme sisemisele ja välimisele koepinnale ning alläärde. Sisepoole kootakse tavaliselt hajutatult üksikuid narmaid, et ese (labakindad, sokid) peaks paremini sooja. Rea haaval töö paremale poolele või alläärele loodud narmaread kootakse esemele enamasti kaunistuseks. Narmaridu võib luua ka eraldi ning need hiljem soovitud kohta kinnitada.

Ühepikkuste narmaste kudumiseks on vaja liistu, kusjuures liistu laius määrab narmaste pikkuse. Eriti vajalik on liistu kasutada väga lühikeste narmaste valmistamisel, kuigi liistuga

toimetamine ei ole kudujale just väga mugav. 3–4 cm pikkuseid narmaid kootakse üldiselt sõrmede abil, ilma liistuta.

Üksikute narmaste kudumine töö pahemale poolele

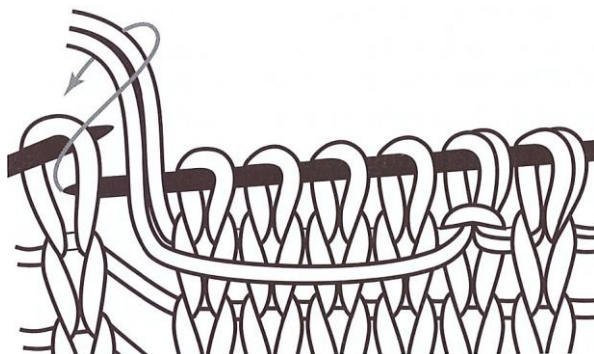
Joonised 116a, 116b ja 116c. Üksikute narmaste kudumine töö pahemale poolele.

Üksikuid narmaid saab töö pahemale poolele kududa põhilõngaga ühevärvilise pinnana või töö paremale poolele jääva kahevärvilise täpilise kirjana, kui narmaste moodustamiseks on võetud teist värvi lõng.

Narmaid kootakse töö paremal poolel. Narma moodustamiseks pista parem varras vasakul vardal olevast silmusest parempidikoe võttega läbi. Haara vasaku käe nimetissõrmelt narmalõng n -ö kahekordselt ning koo parempidine topeltsilmus (joonis 116a), reguleeri vasaku nimetissõrmega narma pikkust ning koo põhilõngaga 3 parempidist silmust. Seejärel libista nimetissõrm narma-aasast välja ja alusta uue narma kudumist. Töö käigus kontrolli, et eelmine narmas kogemata lahti ei libiseks. Kudumi paremale poolele tekib kahevärviline täpiline kiri (joonis 116b) ning töö pahemale poolele (kinda sisse) jäävad värvilõngast moodustatud narma-aasad (joonis 116c).

Üksikute narmaste kudumine töö paremale poolele

Võta lõng kahekordselt ning koo üks silmus pahempidi, 5 silmust parempidi ja üks silmus taas pahempidi. Pärast seda jäta üks lõng lahtiselt töö ette ja koo teise lõngaga 5 parempidist silmust. Korda kudumisvõtteid. Pikad lõngad, mis jäävad kudumisel töö paremale poolele, lõika hiljem keskelt pooleks.

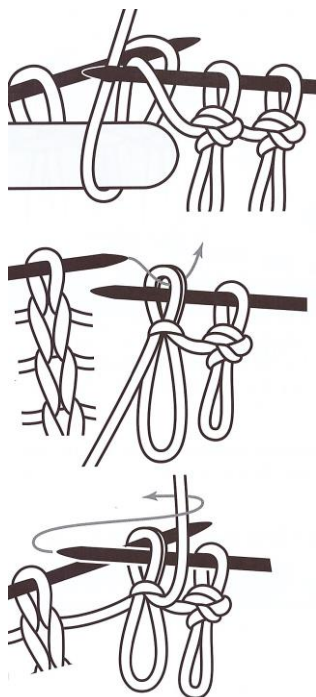
Joonis 117. Üksikute narmaste kudumine töö paremale poolele.

Narmarea kudumine

Narmale on iseloomulik tugev sõlm, mis ei lase narmal lahti hargneda (joonis 118a). Narmarida koo töö paremal poolel. Pista parem varras pahempidikoe võttega silmusest läbi, kuid ära veel silmust läbi koo. Vii narmalõng enne ümber vasaku käe pöidla (või laastu) üle parema vardale, sealt üle pöidla uuesti samale vardale tagasi (joonis 118b). Seejärel koo pahempidine silmus ja tõsta see vasakult vardalt paremale vardale. Siis pista vasak varras paremal vardal olevast kahekordsest silmusest läbi (joonis 118c) ja koo silmus veel kord pahempidi läbi; paremale vardale jääb seega ühekordne silmus (joonis 118d).

Joonis 118a. Narmarea kudumine.

Joonised 118b, 118c ja 118d. Narmarea kudumine.

Kahevärviliste narmastega ristipidine loomine

Kinnita varrastele kaks eri värvi lõnga ja võta lõngad vasakusse kätte nagu lõngade vahetusega ristipidise loomise korral (joonis 7b). Vardad vii suunaga alt üles pöidla-aasa vahelt läbi pöidlaotsa poole, haara nimetissõrmelt lõng kahekordsena ning too see pöidla-aasast läbi (joonis 119a). Ära nimetissõrmele tekkinud narmast sõrmelt lahti lase. Seejärel libista vasaku käe põial lõnga-aasast välja ja tõmba vabastatud aas pöidla abil ümber narmalõnga pingule. Narmas kinnitub paarissilmusena paremale vardale (joonis 119b). Vasakul käel olevad lõngad vaheta suunaga alt üles (vastupäeva). Korda töövõtteid, tulemuseks on üle värviliste narmaste horisontaalselt jooksev kahevärviliste silmuste rida (joonis 119c). Järgmisel kudumisreal koo paarissilmused ühekordseteks silmusteks.

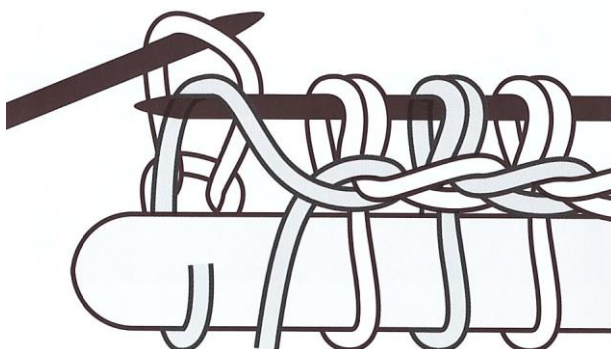
Joonised 119a, 119b ja 119c. Kahevärviliste narmastega ristipidine loomine.

Keerukorra narmarea kudumine

Kootakse kahe reana ja kahevärvilisena, tulemuseks on värvilised narmad, mis kinnituvad horisontaalselt üle koepinna kulgeva vahelduvate värvidega silmuste rea külge.

Keerukorra esimene rida koo töö pahemal poolel nii: koo üks silmus pahempidi värvilise lõngaga ja üks silmus pahempidi valge lõngaga (lõngajooks on töö pahemal poolel). Narmaste kudumisel võib kasutada kas laastu või vasaku käe põialt.

Teise keerukorra rea (narmarea) kudumist alusta töö paremalt poolelt (mõlemad lõngad asuvad töö ees): pista parem varras pahempidikoe võttega vasakul vardal olevast värvilisest silmusest läbi, kuid ära silmust maha koo. Parema käega vii valge lõng üle parema varda eest taha, laastu või pöidla taha ja too ümber laastu või pöidla tagasi vardale. Koo silmus pahempidi läbi ja tõsta paremale vardale. Pärast seda tõsta valge lõng laastu peale, vii värviline lõng üle valge lõnga ja koo sama töövõtet järgides valgest silmusest värviline narmas. Lõngavahetus (keeramine) toimub kogu aeg töö ees ühes suunas. Järgmisel, läbikudumise real kootakse paarissilmused üheks silmuseks.

Joonis 120. Keerukorra narmarea kudumine.

NÖÖRKOED JA VITSAD

Lõngakeerdudest moodustuvad nööriread kulgevad horisontaalis risti üle koepinna. Eesti rahvusliku kudumistehnikana nimetatakse nööriksid keerukorraks, mis kootakse kahe reaga, kas sama või eri värvi lõngadega. Keerukorra kudumist võib alustada kas töö paremalt või töö pahemalt poolelt. Keerukorrad ehivad nii kindarandmeid kui ka sukkade jt kootud esemete servi.

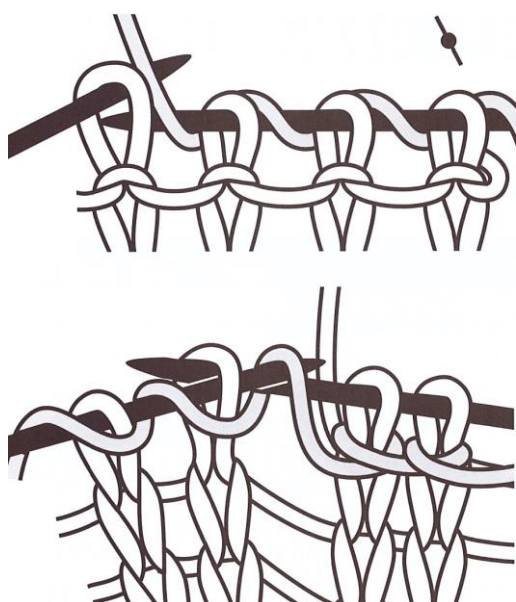
Rahvapärase nimetusega “vits” on silmuste rida, mis kulgeb samuti horisontaalis üle koepinna. Vitsa võib kududa nii põhikoe värvi, teist värvi silmustereana kui ka kahe- või kolmevärvilisena. Vitsasilmus jookseb sageli üle iga põhikoe silmuse, kuid vitsasilmust võib kududa ka üle kahe aluskoe silmuse.

Ümber varda võetud keerdudest nõorkude

Keerdude korjamist alustatakse töö pahemal poolel. Tõsta ääresilmus kudumata ära, seejärel võta lõngakeerd vardale (too lõng parema varda ette). Vasakult vardalt tõsta silmus kudumata pahempidikoe võttega paremale vardale (joonis 121a). Võta parema varda ümber uus keerd ja tõsta järgmine silmus kudumata vardalt vardale jne. Ääresilmus koo rea lõpus parempidi.

Tagasireal tõsta ääresilmus kudumata ära. Koo lõngakeerd sellele järgneva silmusega parempidi keerus kokku (joonis 121b). Jälgi, et järgmine keerd vardalt maha ei libiseks ja et kooksid silmusega kokku silmusele eelneva, mitte järgneva keeru!

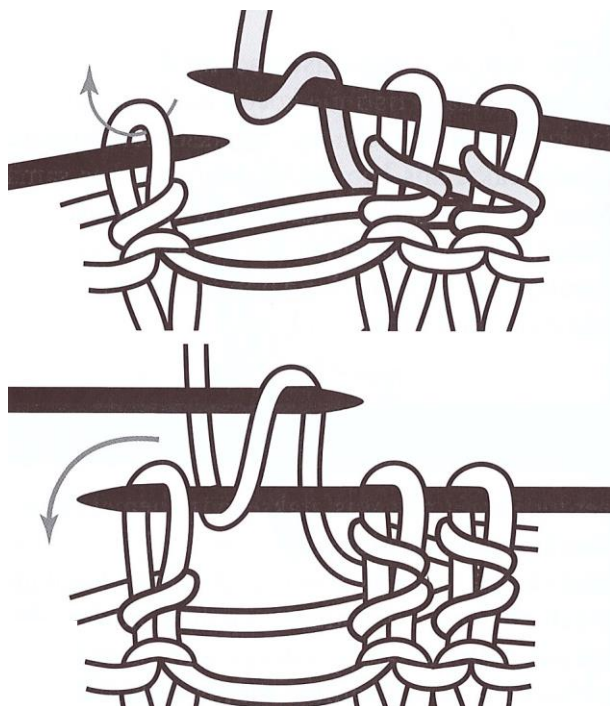
Joonisel 121c on alumine nõörrida kootud põhikoe värviga ja keskmine teist värvi ehk esimese rea keerud on korjatud teist värvi lõngaga ning töö paremal poolel on kokku kootud põhikoe lõngaga.

Joonised 121a, 121b ja 121c. Ümber varda võetud keerdudest nõorkude.

Ümber silmuste tõstetud keerdudega nõorkude

Kootakse töö pahemal poolel. Kui soovid töö paremale poolele kõrvuti asetsevaid vastassuunalisi keeruridasid, mis koos meenutaksid silmusterida ehk vitsa (joonis 121c ülemine nõöririda), siis tuleks alustuseks teha töövõtteid jooniste 121a ja 121b järgi. Seejärel tõsta järgmise rea alguses ääresilmus kudumata ära ja võta lõngakeerd üle parema varda tagantpoolt ettepoole, nii et kerast tulev lõng jääb varda taha, ning tõsta silmus pahempidikoe võttega paremale vardale (joonis 122a). Pärast seda tõsta lõngakeerd vasaku vardaga üle silmuse maha (joonis 122b). Koo samu võtteid kasutades rea lõpuni.

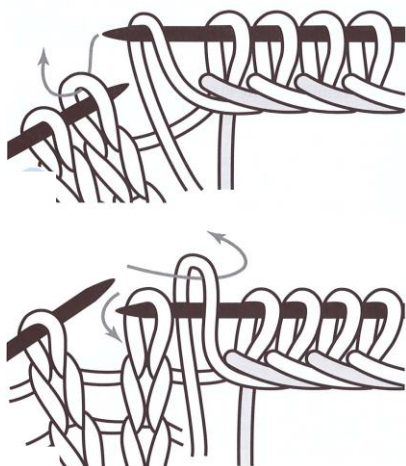
Joonised 122a ja 122b. Ümber silmuste tõstetud keerdudega nõorkude.

Kirju nõör

Koo kahe eri värvi lõngaga töö paremal poolel. Põhikoe silmused jäta kudumata, nõör kujuneb vardale võetud keerdudest. Kahest vastassuunalisest nõörireast kujuneb kalasabakirjaline vits.

Tõsta mõlemad lõngad töö ette. Vii värviline lõng üle varda eest taha ja too varda alt kohe ette tagasi. Tõsta vasakult vardalt üks silmus pahempidise võttega kudumata paremale vardale (joonis 123a). Vasaku varda otsaga võta paremal olev lõngakeerd ja tõsta üle silmuse maha (joonis 123b). Vaheta töö ees lõngad alt üles (vahetused tee alati ühte pidi) ning järgi eespool kirjeldatud töövõtteid põhilõngaga, seejärel taas värvilise lõngaga jne.

Tulemuseks on kirju nööririda (joonis 123c).

Joonised 123a, 123b ja 123c. Kirju nöör.

Keerukordade kudumine

Keerukordi on kootud Muhu kinnaste, sukkade, vattide, kapetate (sokkide) servadele.

Ühevärviline keerukord (joonisel alumine rida) – koo töö paremal poolel pahempidiste silmustega ja kahe sama värvi lõngaga, vahetades lõngu töö paremal poolel iga silmuse järel ühte pidi alt üles keerates.

Värviline keerukord I (joonisel keskmine rida) – esimene parempidine rida koo põhikoe värvi lõngaga. Keerukorra kudumiseks võta kaks erinevat värvi lõnga. Koo töö paremal pool vaheldumisi üht ja teist värvi lõngaga pahempidiseid silmuseid, lõngu vaheta ja keera töö ees alt üles.

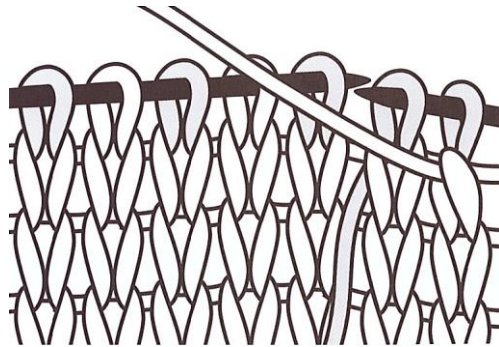
Värviline keerukord II (joonisel ülemine rida) – esimene parempidine rida koo värvilise lõngaga. Keerukorra kudumiseks võta kaks ühesuguse jämedusega erinevat värvi lõnga. Tulemuseks on värviliste täpikestega ühevärviline nööririda.

Joonis 124. Keerukordade kudumine.

Kahevärviline keerukord ehk Kihnu vits (*kierd*)

Edasi-tagasi kudumisel alustatakse vitsa moodustamist töö pahemalt poolelt. Pahempidised silmused koo vaheldumisi eri värvi lõngadega. Tõsta kudumi paremal poolel ääresilmus kudumata vardalt vardale, seejärel tõsta mõlemad lõngad töö ette. Eri värvi silmused koo läbi n-ö vastupidiste värvidega. Lõngad vaheta-keera töö ees ja kogu aeg ühes suunas, näiteks suunaga alt peale (joonis 125a). Tagasirida koo pahempidi ja põhikoe värvi lõngaga. Vitsa alt jäävad silmuste värvitäpid veidi näha (joonis 125b).

Joonised 125a ja 125b. Kahevärviline keerukord ehk Kihnu vits (*kierd*).

Joonised 126 ja 127. Kihnu vitsa näited.

Tagid ja nupud

Reljeefne täpirida kootakse parempidisele koepinnale 2–3 erinevat värvi lõngaga. Esimene ring koo vaheldumisi eri värvi lõngadega parempidi. Teisel ringil koo silmused pahempidi ja vastupidiste värvidega. Kõik lõngavahetused toimuvad töö taga. Neid lihtsate värvitäpikestega koeridu nimetatakse Kihnus tagideks ning Muhus nupuridadeks. Kihnu kudumitelt võib leida tagidega sarnaseid nupuridu, mis on kootud nagu tagide read, kuid kahe silmuse nihkega (kaks silmust ühe värvilõngaga ja kaks silmust teise värvilõngaga), ja mida nimetatakse pakkudeks.

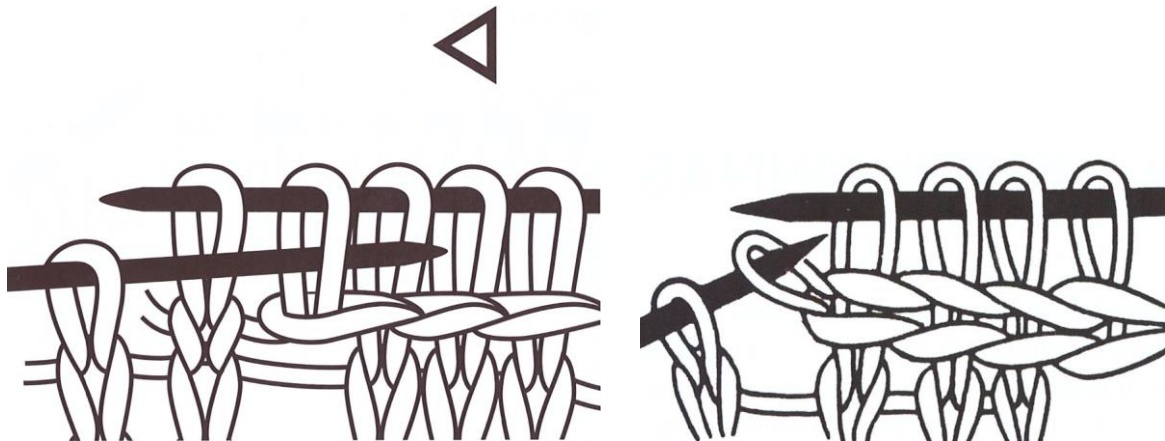
Joonised 128 ja 129. Tagid ja nupud.

Vitsa kudumine

Põhikoe värvi vits kootakse põhikoe lõngaga. Koe äärel peab vitsasilmuse ääresilmuse ja järgmise silmuse vahelt juurde kasvatama. Vitsa kudumisel asub lõng töö taga. Korduv kiri: koo vitsasilmus parempidi, siis koo järgmine silmus parempidi. Seejärel tõsta silmused vardal ümber (joonis 130a) nii, et vitsasilmus jookseks töö ees risti aluskoega (joonised 130b ja 130c alumine vitsarida). Vasakul vardal olev vitsasilmus koo taas parempidi jne. Rea lõpus tõsta vitsasilmus üle ääresilmuse.

Eri värvi vits (joonis 130c keskmine vitsarida) kootakse ühe silmuse ümber põhikoe ja ühe kirjalõngaga. Koo nagu põhikoe värvi vitsa, kuid vitsasilmus tee alati teist värvi lõngaga.

Kirju vitsa (joonis 130c ülemine vitsarida) saamiseks koo vitsasilmus vaheldumisi kord põhikoe värvi lõngaga, kord teist värvi lõngaga.

Joonised 130a, 130b ja 130c. Vitsa kudumine.

Joonis 131. Vitsad kudumil.

Silmuskudumise allikad

- Aljasmets, E. "Silmuskudumine IV-VI klassile. Tööõpetuse ABC". Tallinn: Valgus, 1971.
- Artla, T, Ojaste, A. "Kindakirju Viru- ja Võrumaalt". Tallinn: TPÜ Kirjastus, 2000.
- "Eesti rahvakultuur". Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2008.
- Claire Hallik. "Silmuskudumine". Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn, 1957.
- Claire Hallik. "Silmuskudumine". Kirjastus Kunst. Tallinn, 1973.
- Jõeste, K., Ehin, K. "Kirjatud teekond". Saara Kirjastus, 2012.
- Kaarma, M, Voolmaa, A. "Eesti Rahvarõivad". Tallinn: Eesti Raamat, 1981.
- Kabur, A.; Pink, A.; Meriste, M. "Meite Muhu mustrid". Saara Kirjastus, 2010.
- Konsin, K. "Koekirjalised kindad ja sukad". Tartu: ENSV Riiklik Etnograafiamuuseum, 1969.
- Konsin, K. "Eesti Rahvakunst I. Silmkoeesemed". Tallinn: Kirjastus Kunst, 1972.
- Kurrik, H. "Eesti rahvarõivad". Tartu: ERM, 1938.
- Lutsepp, E., Tammiss, I. "Eesti kindakirjad". Tammeraamat, 2007.
- Lutsepp, E., Tammiss, I. "Eesti sokikirjad". Tammeraamat, 2008.
- Manninen, I. "Eesti rahvariiete ajalugu". Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2009.
- Meeri, T. „Kudumisõpetus 2. Diagonaalkoed. Horisontaalsed vööndid.“ Tallinn: Valgus, 1997.
- "Mulgi kirikindad ja kirisukad". Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.
- „Mulgi kindad.“ Pärnu: OÜ Heili Kirjastus, 1998.
- Ojaste, A. „Etnograafilised koed – kirjamine ja roosimine.“ (2010).
<http://www.tlu.ee/opmat/ku/MLT6008>
- Piiri, R. „Kindad. Õnetähest männakirjani. Tartu: ERM, 2001.
- Praakli, A. "Eesti labakindad ilma laande laiali". Elmatar, 2009.
- Praakli, A. "Eesti sokikirjad ilma laande laiali". Elmatar, 2010.

Koeproovide ja mudelite näidised (lisaks autori kootuile):

- TLÜ tööõpetuse osakonna metoodilisse fondi kuuluvad üliõpilaste tööproovid ja näidisesemed.
- Rukkililledega tikitud sokid – autor Kirsi Jelle.